

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

Факультет: бізнес-технологій та економіки

Кафедра: економіки та митної справи

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

Спеціальність: 292 «Міжнародні економічні відносини», ОПП «Міжнародний бізнес»

Галузь знань: 29 міжнародні відносини

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри, к.держ.упр.,
доцент

_____ Андрій СОКОЛОВ

“ _____ ” _____ 20__ року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ БАКАЛАВРСЬКУ РОБОТУ**

Фурсова Карина Вячеславівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи «Інституційні чинники постіндустріальних трансформацій у країнах Балтії»

керівник роботи Прушківський Володимир Геннадійович, д.е. н., професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від «05» травня 2026 року № 216

2. Термін подання здобувачем роботи 01 червня 2026 р.

3. Вихідні дані до роботи: аналітичні матеріали ОЕСД, Світового банку, Європейської Комісії, Всесвітньої організації інтелектуальної власності (WIPO), статистичні дані Eurostat, World Bank Data, UNCTAD, офіційні документи урядів країн Балтії, нормативно-правові акти Європейського Союзу та України, а також матеріали міжнародних рейтингів і звітів, присвячених питанням цифрової трансформації, інноваційного розвитку

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1) Теоретико-методологічні засади дослідження постіндустріальних трансформацій у світовій економіці

2) Компаративний аналіз інституційних чинників постіндустріальної трансформації країн Балтії

3) Перспективні напрями використання досвіду країн Балтії для постіндустріального розвитку України

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) 10 рисунків, 11 таблиць

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	Прийняв виконане завдання
I розділ	проф., д.е.н. Прушківський В.Г.	08.04.2026	26.04.2026
II розділ	проф., д.е.н. Прушківський В.Г.	06.05.2026	20.05.2026
III розділ	проф., д.е.н. Прушківський В.Г.	18.05.2026	31.05.2026
Нормоконтроль	доц., к.і.н. Лазнева І.О.	01.06.2026	06.06.2026

7. Дата видачі завдання 10 березня 2026 року**КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН**

№ з/п	Назва етапів бакалаврської роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір теми	11-14.03.2026	
2	Підбір літератури та вивчення літературних джерел	14-24.03.2026	
3	Складання плану роботи	24.03.2026	
4	Виконання вступу	22.03. - 28.03.2026	
5	Виконання розділу 1	08.04. - 25.04.2026	
6	Виконання розділу 2	06.05. - 20.05.2026	
7	Виконання розділу 3	18.05. - 31.05.2026	
8	Формулювання загальних висновків	22.05. -04.06.2026	
9	Оформлення роботи та проходження нормоконтролю	01.06. -06.06.2026	
10	Одержання відгуку та рецензії	01.06. -06.06.2026	
11	Подання остаточного варіанту роботи на кафедру	06.06.2026	

Здобувач

_____ (підпис)

Фурсова К.В.

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

_____ (підпис)

Прушківський В.Г.

(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

КБР: 85 с., 11 табл., 10 рис., 56 джерел.

ПОСТІНДУСТРІАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ, ІНСТИТУЦІЙНЕ
СЕРЕДОВИЩЕ, КРАЇНИ БАЛТІЇ, ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ,
ЦИФРОВЕ ВРЯДУВАННЯ, ІННОВАЦІЙНІ ЕКОСИСТЕМИ, ЕКОНОМІКА
ЗНАНЬ, ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНА МОДЕРНІЗАЦІЯ

POST-INDUSTRIAL TRANSFORMATIONS, INSTITUTIONAL
ENVIRONMENT, BALTIC STATES, EUROPEAN INTEGRATION, DIGITAL
GOVERNANCE, INNOVATION ECOSYSTEMS, KNOWLEDGE ECONOMY,
EUROPEAN INTEGRATION MODERNIZATION

Об'єкт дослідження – процеси трансформації економічних систем в умовах глобалізації.

Предмет дослідження – особливості та інституційні чинники постіндустріальних трансформацій у країнах Балтії в контексті європейської інтеграції.

Мета роботи – теоретичне обґрунтування та комплексний аналіз інституційних чинників постіндустріальних трансформацій у країнах Балтії та розроблення рекомендацій щодо використання їхнього досвіду для євроінтеграційної модернізації України.

Методи дослідження – метод теоретичного узагальнення та історико-логічного аналізу – при дослідженні еволюції концепції постіндустріального розвитку в умовах становлення Індустрії 4.0; інституційний підхід та системно-структурний аналіз – для дослідження ролі інституційного середовища у процесах структурної модернізації економічних систем; компаративний аналіз – для порівняння моделей постіндустріального розвитку країн Балтії та оцінювання інституційних позицій України; статистично-

економічний аналіз – для оцінювання показників цифровізації, інноваційного розвитку та міжнародної конкурентоспроможності; графічний метод – для візуалізації результатів дослідження та побудови авторських аналітичних моделей.

З'ясовано еволюцію теоретичних підходів до постіндустріального розвитку в умовах становлення Індустрії 4.0 та визначено роль економіки знань у сучасних трансформаційних процесах. Обґрунтовано значення інституційного середовища як ключового чинника структурної модернізації економічних систем та забезпечення їх міжнародної конкурентоспроможності. Проаналізовано особливості формування ринкових інститутів та інтеграції країн Балтії до європейського економічного простору. Охарактеризовано моделі цифрового врядування та інституційні механізми розвитку інноваційних екосистем Естонії, Латвії та Литви. Здійснено порівняльну оцінку інституційних позицій України та країн Балтії. Обґрунтовано стратегічні напрями використання балтійського досвіду для євроінтеграційної модернізації України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення.

The study clarifies the evolution of theoretical approaches to post-industrial development in the context of Industry 4.0 and identifies the role of the knowledge economy in contemporary transformation processes. It substantiates the importance of the institutional environment as a key factor in the structural modernization of economic systems and the enhancement of international competitiveness. The research analyzes the formation of market institutions and the integration of the Baltic States into the European economic area. Particular attention is paid to digital governance models and institutional mechanisms supporting innovation ecosystems in Estonia, Latvia, and Lithuania. A comparative assessment of the institutional positions of Ukraine and the Baltic States has been conducted. Based on the obtained results, strategic directions for adapting Baltic experience to the process of Ukraine's European integration modernization under wartime conditions and post-war recovery have been substantiated.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

Скорочення	Словосполучення
AI	Штучний інтелект
IT	Інформаційні технології
Естонія X-Road	Платформа обміну даними між державними реєстрами
Естонія e-ID	Єдина цифрова ідентифікація громадян
e-Health	Система електронної охорони здоров'я
e-Residency	Цифрове резидентство для іноземців
RIS3	Реалізація стратегії смарт-спеціалізації
ІКТ	Інформаційно-комунікаційні технології
FinTech	Фінансові технології
ЦЕ	Цифрова економіка
e-уряд	Електронний уряд
ЄС	Європейський союз
МЄВ	Міжнародні економічні відносини
CENTROlink	Спеціалізована платіжна інфраструктура, якою керує Банк Литви.
IoT	Інтернет речей
ООН	Організація Об'єднаних Націй
TRACES NT	Онлайн-платформа Європейської Комісії
X-Road	Програмне забезпечення Естонії

ВСТУП

У сучасних умовах глобалізації світового господарства, прискорення цифрової трансформації та поширення технологій Індустрії 4.0 особливого значення набувають процеси постіндустріальної трансформації економічних систем. Зміна традиційних моделей економічного розвитку, зростання ролі знань, інформації та інновацій, формування цифрових платформ і нових форматів міжнародної економічної взаємодії обумовлюють необхідність переосмислення чинників забезпечення довгострокової конкурентоспроможності держав у глобальному середовищі. У цих умовах визначальну роль починають відігравати не лише матеріальні ресурси та виробничий потенціал, а й якість інституційного середовища, рівень розвитку людського капіталу, спроможність держави до цифрової модернізації та підтримки інноваційної діяльності.

Особливої актуальності зазначені процеси набувають для країн, які здійснюють структурну трансформацію економіки та інтегруються до міжнародних економічних об'єднань. Практика останніх десятиліть демонструє, що успішність постіндустріального переходу значною мірою залежить від ефективності інституційних реформ, здатності держави створювати сприятливі умови для розвитку інноваційних екосистем та забезпечувати адаптацію національної економіки до вимог цифрової епохи. Саме тому дослідження інституційних чинників постіндустріальних трансформацій набуває важливого теоретичного та прикладного значення в контексті сучасних міжнародних економічних відносин.

Особливий науковий інтерес становить досвід країн Балтії, які після відновлення незалежності здійснили масштабну трансформацію економічних систем та успішно інтегрувалися до європейського економічного простору. Естонія, Латвія та Литва пройшли складний шлях від постсоціалістичних економік до держав із високими показниками цифровізації, інноваційного

розвитку та міжнародної конкурентоспроможності. Важливою особливістю балтійської моделі розвитку стало поєднання ринкових реформ, інституційної модернізації, європейської інтеграції та впровадження цифрових технологій у державне управління й економічну діяльність. У результаті країни Балтії сформували ефективні механізми функціонування економіки знань, що дозволило їм посилити власні позиції у світовому економічному середовищі.

Актуальність теми дослідження посилюється сучасними викликами, з якими стикається Україна в умовах воєнного стану, масштабних економічних втрат та необхідності післявоєнного відновлення. Набуття статусу країни-кандидата на вступ до Європейського Союзу визначає стратегічну необхідність проведення комплексної модернізації економіки відповідно до європейських стандартів. У цьому контексті особливої ваги набуває вивчення досвіду держав, які успішно реалізували інституційні реформи, забезпечили цифрову трансформацію та сформували ефективні механізми підтримки інноваційного розвитку. Саме країни Балтії є одним із найбільш релевантних прикладів для України з огляду на спільність історичних передумов трансформації, європейський вектор розвитку та необхідність адаптації до умов глобальної конкуренції.

Теоретичні та прикладні аспекти постіндустріального розвитку, інституційних трансформацій та формування економіки знань досліджували провідні зарубіжні та українські науковці. Значний внесок у розвиток теорії постіндустріального суспільства зробили Д. Белл, Е. Тоффлер, М. Кастельс, К. Перес, А. Гальчинського, А. Гриценка та Л. Шинкарук. Інституційні засади економічного розвитку розкрито у працях Д. Норта, Д. Аджемоглу та Дж. Робінсона, Н. Гражевської, Ю. Пилипенка та Г. Пилипенко, А. Герасименко, та інших. Питання цифрової трансформації, інноваційного розвитку та конкурентоспроможності економічних систем знайшли відображення у дослідженнях міжнародних організацій ОЕСД, Світового банку, Європейської Комісії та Всесвітньої організації інтелектуальної власності. Водночас динамічність процесів цифровізації, зміни архітектури міжнародних

економічних відносин та необхідність післявоєнної модернізації України обумовлюють потребу подальших наукових досліджень інституційних чинників постіндустральних трансформацій і можливостей використання міжнародного досвіду для національного розвитку.

Таким чином, актуальність теми бакалаврської роботи визначається необхідністю комплексного аналізу інституційних чинників постіндустріальних трансформацій у країнах Балтії, оцінювання їх ролі у забезпеченні цифрової модернізації та інноваційного розвитку, а також обґрунтування можливостей використання балтійського досвіду для євроінтеграційної модернізації України.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та комплексний аналіз інституційних чинників постіндустріальних трансформацій у країнах Балтії та розроблення рекомендацій щодо використання їхнього досвіду для євроінтеграційної модернізації України.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

а) з'ясувати еволюцію теоретичних підходів до постіндустріального розвитку в умовах становлення Індустрії 4.0;

б) розкрити роль інституційного середовища у процесах структурної модернізації економічних систем;

в) проаналізувати генезис ринкових інститутів та особливості інтеграції країн Балтії до європейського економічного простору;

г) охарактеризувати моделі цифрового урядування та інституційні механізми формування інноваційних екосистем у країнах Балтії;

д) здійснити оцінку інституційних позицій України та країн Балтії й обґрунтувати рекомендації щодо використання балтійського досвіду для євроінтеграційної модернізації України.

Об'єктом дослідження є процеси трансформації економічних систем в умовах глобалізації.

Предметом дослідження є особливості та інституційні чинники постіндустріальних трансформацій у країнах Балтії в контексті європейської інтеграції.

Методи дослідження. У процесі виконання бакалаврської роботи використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. Метод теоретичного узагальнення та історико-логічного аналізу застосовано для дослідження еволюції концепції постіндустріального розвитку та формування теоретичних засад економіки знань. Інституційний підхід використано для виявлення ролі формальних і неформальних інститутів у процесах структурної модернізації економічних систем. Методи системного та структурно-функціонального аналізу застосовано для дослідження взаємозв'язку між інституційним середовищем, цифровою трансформацією та інноваційним розвитком. Компаративний аналіз використано під час порівняння моделей постіндустріального розвитку країн Балтії та оцінювання інституційних позицій України. Статистично-економічний метод застосовано для аналізу міжнародних рейтингів, показників цифровізації, інноваційної активності та інституційної спроможності держав. Графічний метод використано для візуалізації результатів дослідження, а абстрактно-логічний метод – для формулювання висновків та обґрунтування рекомендацій щодо використання досвіду країн Балтії в процесах євроінтеграційної модернізації України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в узагальненні та систематизації досвіду країн Балтії щодо реалізації постіндустріальних трансформацій, цифрової модернізації та розвитку інноваційних екосистем. Запропоновані у роботі рекомендації щодо використання балтійського досвіду можуть бути використані органами державної влади України при формуванні політики євроінтеграційної модернізації, удосконаленні механізмів цифрового врядування та розвитку інноваційного середовища. Окремі положення дослідження можуть бути застосовані у навчальному процесі закладів вищої

освіти під час викладання дисциплін з міжнародних економічних відносин, європейської інтеграції та міжнародної економіки.

Інформаційною базою дослідження є наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з проблем постіндустріального розвитку, інституційної економіки та європейської інтеграції, аналітичні матеріали OECD, Світового банку, Європейської Комісії, Всесвітньої організації інтелектуальної власності (WIPO), статистичні дані Eurostat, World Bank Data, UNCTAD, офіційні документи урядів країн Балтії, нормативно-правові акти Європейського Союзу та України, а також матеріали міжнародних рейтингів і звітів, присвячених питанням цифрової трансформації, інноваційного розвитку та міжнародної конкурентоспроможності.

Апробація результатів бакалаврської роботи. 1 тези доповіді за матеріалами X науково-практичної конференції «Інклюзивний розвиток національної економіки: глобальні тенденції, можливості України та роль агропродовольчого сектору» 2026 р. м. Київ. Публікація відображає основні результати роботи.

Бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків. Робота містить 85 сторінок тексту, 11 таблиць, 10 рисунків. Список використаних джерел налічує 56 найменувань.

ЗМІСТ

Завдання на кваліфікаційну бакалаврську роботу.....	2
Реферат.....	4
Перелік умовних позначень, символів, одиниць, скорочень.....	6
Вступ.....	7
1 Теоретико-методологічні засади дослідження постіндустріальних трансформацій у світовій економіці.....	13
1.1. Еволюція концепції постіндустріалізму в умовах становлення Індустрії 4.0.....	13
1.2 Роль інституційного середовища у процесах структурної модернізації економічних систем.....	22
2 Компаративний аналіз інституційних чинників постіндустріальної трансформації країн Балтії.....	30
2.1 Генезис ринкових інститутів та етапи інтеграції країн Балтії до європейського економічного простору.....	30
2.2 Цифрова трансформація державного управління та розвиток інноваційних екосистем у країнах Балтії	44
3 Напрями мінімізації впливу нетарифних обмежень на експорт аграрної продукції України до ЄС.....	56
3.1 Порівняльна оцінка інституційних позицій України та країн Балтії....	56
3.2 Стратегічні напрями модернізації України на основі досвіду країн Балтії	68
Висновки.....	77
Перелік джерел посилань.....	80

1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

1.1 Еволюція концепції постіндустріалізму в умовах становлення Індустрії 4.0

Сучасна світова економіка перебуває у стані глибокої структурної та технологічної перебудови, яка докорінно змінює архітектуру міжнародних економічних відносин. В основі цих змін лежить кумулятивний ефект від розгортання нової науково-технологічної парадигми, що трансформує класичні уявлення про чинники міжнародної конкурентоспроможності та моделі економічного зростання. Дослідження природи цих перетворень потребує ретельного аналізу генезису теоретичних підходів до постіндустріального розвитку та їхньої сучасної модифікації під впливом процесів тотальної цифровізації та інтелектуалізації виробництва.

Фундаментальні теоретичні засади дослідження постіндустріального суспільства були закладені у другій половині ХХ століття у працях видатного американського соціолога та економіста Даніела Белла. У своїй класичній праці «Прийдешнє постіндустріальне суспільство» (1973) він обґрунтував схему еволюційного переходу людської цивілізації через три ключові стадії: доіндустріальну (аграрну), індустріальну та постіндустріальну. За Д. Беллом, кожна з цих стадій визначається домінуванням конкретного сектору економіки, специфічним типом використання ресурсів та структурою зайнятості населення [1]. У класичній трактовці головною ознакою постіндустріального переходу є радикальне зміщення центру тяжіння економічної системи від матеріального виробництва до сфери послуг. Якщо індустріальна епоха базувалася на взаємодії людини з трансформованою природою за допомогою машин та інтенсивного використання енергетичних ресурсів, то постіндустріальна модель визначається домінуванням сфери

послуг, де ключовим ресурсом стає інформація та теоретичне знання. Проте сучасний етап глобалізації та технологічного розвитку суттєво модифікує ці базові характеристики, змушуючи наукову спільноту переосмислити жорстке протиставлення індустріального та постіндустріального секторів.

Глибоке розуміння циклічності та механізмів інституційної адаптації до масштабних технологічних зрушень забезпечує концепція техніко-економічних парадигм, розроблена відомою дослідницею К. Перес [2]. У межах її підходу кожна тривала хвиля економічного поступу ініціюється «технологічним вибухом», тобто появою комплексу взаємопов'язаних радикальних інновацій. Цей процес зумовлює формування нової техніко-економічної парадигми, яка вимагає кардинальної перебудови не лише структури ринків, а й соціально-економічних та правових інститутів. У сучасних умовах світове господарство входить у фазу розгортання шостої техніко-економічної парадигми, драйверами якої є проривні технології Індустрії 4.0 (Industry 4.0), такі як штучний інтелект (AI), великі дані (Big Data), хмарні обчислення та технологія розподіленого реєстру (Blockchain). Поширення концепції Індустрії 4.0 зумовлює формування принципово нової моделі економічної організації, в якій традиційне бачення постіндустріалізму як «економіки послуг» зазнає суттєвої трансформації. Сучасні постіндустріальні трансформації характеризуються не витісненням чи занепадом промислового виробництва, а його глибокою інтелектуалізацією та цифровізацією. Межі між виробничим та сервісним секторами стають дедалі менш чіткими завдяки процесам сервісизації, коли промислові підприємства інтегрують у свій продукт складні цифрові послуги, а самі послуги набувають ознак високотехнологічного індустріального процесу [3, 4].

Із вище зазначеного слідує, що сучасна постіндустріальна модель набуває чітко вираженого гібридного характеру. Роль знання як основного виробничого фактора, яку прогнозував Д. Белл, у сучасних умовах матеріалізується через широке впровадження алгоритмів штучного інтелекту, великих даних (Big Data), машинного навчання та кіберфізичних систем, що

забезпечують автоматизацію виробничих процесів, підвищення продуктивності праці та формування нових джерел доданої вартості. Як зазначають К. Шваб, Е. Бріньольфссон і А. МакАфі [5-7], цифрові технології поступово перетворюються на ключовий ресурс економічного розвитку, а знання, інформація та інновації стають визначальними факторами конкурентоспроможності національних економік.

Узагальнюючи вище зазначене, на наш погляд еволюцію постіндустріального розвитку доцільно зобразити у вигляді послідовного ланцюга технологічних етапів (рис.1.1).

Рисунок 1.1– Етапи еволюційного переходу до постіндустріальної моделі економіки [1-7]

Відображена на рисунку 1.1 модель засвідчує, що постіндустріальна трансформація не є одноразовим явищем, а виступає результатом тривалого процесу структурних змін, у межах якого відбувається поступове зміщення економічної активності від матеріального виробництва до сфери знань, інформації та інновацій. З огляду на багатовимірний характер зазначених перетворень виникає необхідність систематизації характерних ознак кожного

етапу розвитку, що дозволяє простежити зміну домінуючих факторів виробництва, технологічних укладів та механізмів створення доданої вартості. З цією метою в таблиці 1.1 узагальнено порівняльні характеристики еволюційних етапів формування постіндустріальної моделі економіки.

Таблиця 1.1– Еволюційні етапи формування постіндустріальної моделі економіки [1, 5, 8]

Етап розвитку	Ключовий виробничий ресурс	Домінуючий сектор та модель організації	Характер технологічних змін
Класичний постіндустріалізм (Д. Белл, 1970–1980-ті рр.)	Теоретичне знання, інформація, людський капітал	Сектор послуг, фінансові установи, заклади освіти й науки	Розширення сфери нематеріального виробництва, автоматизація базових конвеєрних ліній.
Цифрова економіка (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)	Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), дані.	Глобальні мережеві платформи, ІТ-сектор, електронна комерція	Масове поширення мережі Інтернет, комп'ютеризація бізнес-процесів, формування цифрових ринків
Економіка Індустрії 4.0 (Сучасний етап)	Алгоритми штучного інтелекту, Big Data, Blockchain, смарт-активи	Гібридні кіберфізичні системи, інтелектуальні стартап-екосистеми	Тотальна цифровізація, впровадження проривних технологій, автономні системи прийняття рішень

Узагальнені в таблиці 1.1 характеристики демонструють еволюційний характер переходу від класичної постіндустріальної моделі до цифрової економіки та концепції Індустрії 4.0. Якщо на ранніх етапах визначальну роль відігравали знання, інформація та сектор послуг, то сучасний етап розвитку пов'язаний із використанням штучного інтелекту, великих даних і кіберфізичних систем як основних чинників економічного зростання. Таким чином, постіндустріальна трансформація набуває нових форм прояву, що характеризуються цифровізацією виробництва, автоматизацією управлінських рішень та формуванням інноваційно орієнтованих економічних екосистем.

Водночас наведені зміни не є лінійним процесом накопичення технологій, а відображають глибокі структурні перетворення економічної системи. У цьому контексті особливої актуальності набуває шумпетеріанський підхід до економічного розвитку, відповідно до якого інновації виступають рушійною силою економічної динаміки через механізм «творчого руйнування» (creative destruction). Як зазначав Й. А. Шумпетер [8], впровадження нових технологій, організаційних форм і методів господарювання спричиняє витіснення застарілих виробничих структур, створюючи підґрунтя для формування нових секторів економіки та довгострокового економічного зростання. Саме тому сучасна цифрова трансформація може розглядатися як черговий етап шумпетерівського процесу оновлення економічної системи, в межах якого цифрові платформи, штучний інтелект та кіберфізичні системи поступово заміщують традиційні моделі виробництва та створення вартості. Проривні технології (disruptive technologies) не просто оптимізують чинні ринки, а знищують старі індустріальні структури, створюючи натомість принципово нові ринкові ніші та інноваційні екосистеми. Ефективність переходу національної економіки до вищих рівнів еволюційного розвитку визначається не лише наявністю передових технологічних рішень, а й здатністю інституційного середовища забезпечувати їх продуктивну інтеграцію в соціально-економічні процеси. У цьому контексті особливого значення набувають як формальні інститути (законодавча база, механізми захисту прав власності, регуляторна політика, судова система та інструменти державного управління), так і неформальні інститути (суспільна довіра, культура підприємництва, норми взаємодії, рівень соціального капіталу та готовність економічних агентів до сприйняття інновацій). Відповідно до інституційного підходу Д. Норта, саме сукупність формальних і неформальних правил формує стимули економічної поведінки та визначає здатність суспільства до накопичення й ефективного використання знань[9]. Водночас, згідно з концепцією інклюзивних та екстрактивних інститутів Д. Аджемоглу та Дж. Робінсона, довгострокова інноваційна

динаміка можлива лише за умови функціонування інституцій, які забезпечують широкий доступ до економічних можливостей, підтримують конкуренцію, захищають права власності та стимулюють інвестиції у людський капітал [10]. За таких умов інституційне середовище здатне не лише мінімізувати соціально-економічні ризики процесу «творчого руйнування», але й створювати сприятливі передумови для генерації нових знань, розвитку інноваційного підприємництва та підвищення конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобальної технологічної трансформації.

Логічним продовженням концепції постіндустріального суспільства стала теорія економіки знань (knowledge economy), відповідно до якої основним джерелом створення доданої вартості виступають знання, інновації та людський капітал. В межах даного підходу економічне зростання розглядається як результат ефективного використання інтелектуальних ресурсів, розвитку науково-дослідної діяльності та впровадження нових технологій у виробничі процеси. В умовах Індустрії 4.0 саме здатність держави генерувати та комерціалізувати знання дедалі частіше визначає її позиції у світових рейтингах конкурентоспроможності та інноваційності. Таким чином, постіндустріальна трансформація охоплює не лише технологічне оновлення виробництва, але й формування економіки знань як нової моделі соціально-економічного розвитку.

Для малих відкритих економік, зокрема для країн Балтійського регіону, цей еволюційний перехід мав унікальний характер. Вони фактично минули тривалий етап класичного постіндустріалізму західноєвропейського зразка, здійснивши наприкінці ХХ століття стрімкий стрибок від застарілої радянської індустріальної структури безпосередньо до моделей цифрової економіки та елементів Індустрії 4.0 [11, 12]. Цей феномен «випереджального розвитку» став можливим завдяки гнучкості та цілеспрямованому формуванню інституційної архітектури, здатної підтримувати технологічні інновації.

Розгортання шостої техніко-економічної парадигми супроводжується масштабною дифузією проривних технологій (*disruptive technologies*), які виступають головними архітекторами та каталізаторами сучасних постіндустріальних трансформацій. У межах шумпетеріанського підходу та неоінституційної теорії міжнародної економіки зазначені технологічні рішення розглядаються не просто як інструменти оптимізації мікроекономічних процесів, а як ендогенні чинники трансформації макроструктури світового господарства, що змінюють конфігурацію глобальних ланцюгів створення вартості та модифікують природу міжнародної конкуренції.

Центральне місце серед проривних драйверів посідають технології штучного інтелекту (*AI*) та аналітики великих даних (*Big Data*). Їхня поява знаменує перехід від автоматизації фізичної праці (що було ознакою третьої промислової революції) до автоматизації та інтелектуалізації когнітивних процесів і систем прийняття управлінських рішень. У контексті міжнародних економічних відносин штучний інтелект мінімізує трансакційні витрати, оптимізує логістичні потоки та трансформує структуру зайнятості, підвищуючи попит на висококваліфіковану робочу силу та нівелюючи значення дешевої низькокваліфікованої праці як традиційної конкурентної переваги країн, що розвиваються.

Своєю чергою, технологія розподіленого реєстру (*Blockchain*) постає як радикальна інституційна інновація, що реконструює саму архітектуру довіри в глобальному економічному просторі [13, 14]. Забезпечуючи децентралізацію, незмінність та абсолютну прозорість трансакційних даних, блокчейн виступає технологічним фундаментом для формування нових інститутів «електронної держави» (*e-government*) та транскордонних фінансових технологій (*FinTech*) [15]. Впровадження цієї технології дозволяє мінімізувати бюрократичний тиск, усунути неефективних посередників у міжнародній торгівлі та забезпечити найвищий рівень кібербезпеки критичної інфраструктури [16].

Слід наголосити, що е системна дифузія проривних технологій генерує комплекс специфічних викликів та інституційних асиметрій, що потребують оперативного та гнучкого нормативно-правового регулювання. Серед ключових деструктивних ризиків сучасного постіндустріального переходу виокремлені на рисунку 1.2.

Рисунок 1.2 – Деструктивні ризики сучасного постіндустріального переходу [15-16]

Враховання зазначених деструктивних чинників дозволяє констатувати, що успішність постіндустріальної трансформації національної економіки безпосередньо залежить від спроможності її інституційного середовища адаптуватися до вимог Індустрії 4.0. Замість пасивного регулювання ринків сучасна постіндустріальна держава має перебрати на себе роль венчурного партнера та архітектора високоінтелектуальних інноваційних екосистем, формуючи гнучкі правові рамки (наприклад, регуляторні «пісочниці» для фінтеху чи стартап-інкубаторів) та стимулюючи кумулятивний ефект від взаємодії науки, бізнесу й публічного сектору [10].

Унікальність досвіду країн Балтії полягає в тому, що вони одними з перших у світовій практиці усвідомили провідну роль проривних технологій як інструменту подолання історичної відсталості. Інтегрувавши цифровізацію в ядро національних стратегій розвитку, Естонія, Латвія та Литва довели, що навіть малі відкриті економіки з обмеженими природними та демографічними ресурсами спроможні посісти лідерські позиції у глобальних інноваційних рейтингах, якщо їхнє інституційне середовище орієнтоване на підтримку та випереджальну адаптацію до технологічних змін.

Особливий науковий інтерес у контексті дослідження постіндустріальних трансформацій становить досвід країн Балтії, які після відновлення незалежності реалізували масштабні інституційні та економічні реформи. На відміну від більшості постсоціалістичних держав, Естонія, Латвія та Литва змогли поєднати процеси ринкової трансформації, європейської інтеграції та цифрової модернізації в межах єдиної стратегії розвитку. Важливою особливістю балтійського досвіду стало використання цифрових технологій не лише як інструменту підвищення ефективності державного управління, а й як чинника формування нових конкурентних переваг у глобальній економіці. Саме тому країни Балтії можуть розглядатися як один із найбільш успішних прикладів реалізації постіндустріальної моделі розвитку серед держав Центральної та Східної Європи.

Узагальнення теоретико-методологічних засад дослідження дозволяє констатувати, що класична постіндустріальна концепція під впливом сучасних технологічних зрушень трансформувалася у гібридну модель Індустрії 4.0. Суть цього переходу полягає у поступовому нівелюванні чітких меж між високотехнологічним промисловим виробництвом та сферою інтелектуальних послуг за рахунок процесів сервісизації. Головними драйверами сучасних структурних метаморфоз у системі міжнародних економічних відносин виступають проривні технології штучного інтелекту, аналітики великих даних та розподіленого реєстру, які радикально знижують трансакційні витрати й переформатовують глобальні ланцюги створення вартості. Проте системна

дифузія зазначених інновацій генерує комплекс специфічних викликів, серед яких особливу загрозу становлять кібербезпекові ризики та ризик виникнення технологічного безробіття. Для малих відкритих економік цей еволюційний процес відкриває унікальне вікно можливостей, дозволяючи здійснити випереджальний технологічний стрибок безпосередньо до моделей цифрової економіки, минаючи тривалі класичні етапи розвитку промислового сектору.

1.2 Роль інституційного середовища у процесах структурної модернізації економічних систем

Дослідження глибоких структурних метаморфоз, що супроводжують перехід світового господарства до постіндустріальної моделі розвитку, актуалізує необхідність аналізу внутрішньої архітектури економічних систем. Оскільки дифузія проривних технологій та інтелектуалізація виробничих процесів не відбуваються в ізольованому вакуумі, визначальним чинником успішності структурної модернізації постає якість та адаптивність інституційного середовища. У межах сучасної економічної науки інститути розглядаються не як пасивне тло для ринкових трансакцій, а як ендогенний стрижень, що безпосередньо генерує структуру стимулів для інноваційного поступу та визначає довгострокову траєкторію міжнародної конкурентоспроможності держави.

Фундаментальне теоретико-методологічне підґрунтя розуміння сутності інституційного середовища закладено у працях лауреата Нобелівської премії Дугласа Норта. У своїй концепції інституційних змін він визначив інститути як базові «правила гри» у суспільстві, або створені людиною обмежувальні рамки, що структурують політичну, економічну та соціальну взаємодію. Інституційне середовище складається з формальних правил (конституції, закони, права власності, нормативні акти та цифрові регуляторні платформи)

та неформальних обмежень (санкції, табу, звичаї, традиції та рівень соціокультурної довіри) [9, с.8-11]. Головна економічна функція інституційного середовища полягає в мінімізації трансакційних витрат та зменшенні невизначеності шляхом встановлення стабільних, але водночас гнучких рамок людської взаємодії.

У контексті постіндустріальних трансформацій особливого значення набуває концепція інклюзивних та екстрактивних інститутів, розроблена Дароном Аджемоглу та Джеймсом Робінсоном у їхній фундаментальній праці «Чому нації занепадають». Дослідники переконливо довели, що технологічний прогрес та економічне зростання є кумулятивним результатом функціонування саме інклюзивних економічних та політичних інститутів. Такі інститути забезпечують надійний захист прав інтелектуальної та матеріальної власності, підтримують неупереджене правосуддя, створюють рівні умови для конкуренції та відкривають шлях для масового підприємництва в інноваційних секторах [10, с.212-230]. Натомість екстрактивні інститути, спрямовані на відчуження ресурсів на користь вузьких елітарних груп, консервують застарілу індустріальну або сировинну структуру економіки, блокуючи процеси «творчого руйнування» та дифузії знань.

У сучасних умовах особливого значення набуває взаємозв'язок між якістю інституційного середовища та інноваційним розвитком економіки. Ефективні інститути створюють передумови для захисту прав інтелектуальної власності, залучення інвестицій у дослідження та розробки, розвитку цифрових платформ і формування стартап-екосистем. Водночас недосконалість інституційної системи підвищує рівень невизначеності для бізнесу, обмежує інноваційну активність та знижує темпи технологічної модернізації. Саме тому в сучасній економіці знань інституційна спроможність держави дедалі частіше розглядається як один із ключових факторів міжнародної конкурентоспроможності та довгострокового економічного розвитку.

Важливий внесок у розуміння специфіки інституційної адаптації до сучасних викликів зробив дослідник Райнер Каттель, який детально проаналізував феномен інституційних інновацій у публічному секторі [17]. Вчений обґрунтував, що формування «електронного уряду» постає не просто технічною модернізацією документообігу, а радикальною інституційною інновацією. Така інновація докорінно змінює архітектуру взаємодії між державою, бізнесом та індивідом, мінімізуючи корупційні ризики, підвищуючи прозорість правового поля та забезпечуючи небачену раніше гнучкість системи державного управління перед обличчям глобальних ризиків.

Аналіз механізмів трансформації інституційного середовища неможливий без залучення фундаментальних досліджень української школи економічної думки, яка демонструє глибоке розуміння сучасних глобальних метаморфоз. Так, у працях академіків Анатолія Гальчинського, Лідії Шинкарук, системно досліджено структурні зміни економічних систем у контексті становлення глобальної економіки знань [18, 19]. Науковці акцентують увагу на тому, що постіндустріальний перехід супроводжується зміною фундаментальних цивілізаційних парадигм розвитку, де інтелектуальний капітал витісняє традиційні матеріальні чинники виробництва [18, с. 125-137].

В свою чергу, теоретико-методологічне підґрунтя інституційної архітектоніки ґрунтовно розкрито в роботах А.Гриценка, Н. Гражевської та Г. Пилипенко [20, 21, 22]. Зокрема, професор Г. Пилипенко обґрунтовує роль науки та фундаментальних знань як визначального, стратегічного фактора соціально-економічного поступу [22, с.96-103]. У дослідженнях Ю. Пилипенка чітко визначено пріоритети та інструменти реформування технологічної структури національної економіки задля її адаптації до вимог постіндустріального суспільства [23, с.22-24]. Системне узагальнення поглядів українських вчених дозволяє стверджувати, що успіх постіндустріальної модернізації критично залежить від наявності стійкої

інституційної матриці, яка забезпечує синергію між інноваційними пріоритетами держави та потребами високотехнологічного бізнесу.

Для систематизації взаємозв'язків між характером інститутів та ефективністю постіндустріальних трансформацій структуруємо концептуальні підходи у вигляді аналітичної таблиці 1.2:

Таблиця 1.2. Вплив інституційної архітектури на характер постіндустріальних трансформацій [9, 10, 18-23]

Тип інституційного середовища	Специфіка захисту прав власності та регулювання	Механізм взаємодії держави, науки та бізнесу	Економічний результат для структури системи
Інклюзивне інституційне середовище	Абсолютний захист інтелектуальних прав; гнучке правове поле; наявність регуляторних умов	Мережева синергія; держава як венчурний партнер та архітектор інноваційних екосистем	Динамічний перехід до економіки знань; швидка дифузія Індустрії 4.0; поява стартап-«єдинорогів»
Екстрактивне інституційне середовище	Слабкий захист прав власності; високий рівень бюрократичного тиску та монополізації	Адміністративно-командний контроль; лобіювання інтересів сировинних олігархічних груп.	Консервація застарілих індустріальних укладів; «відтік мізків»; технологічне відставання від лідерів МЄВ.

Детальна характеристика представлених у таблиці 1.2 інституційних моделей дозволяє стверджувати, що інклюзивний та екстрактивний підходи формують принципово різні вектори інтеграції національних економік у систему міжнародних економічних відносин. У межах інклюзивного середовища гнучкість правового регулювання та захист прав інтелектуальної власності виступають базовим стимулом для залучення високотехнологічних прямих іноземних інвестицій. Створення спеціалізованих регуляторних умов мінімізує правові ризики для розробників проривних технологій, перетворюючи державу на привабливий глобальний хаб для інноваційного капіталу[10, с.236 -254]. Синергетичний характер взаємодії публічного сектору, науки та бізнесу в такій моделі забезпечує формування стійких

кластерів, де наукові відкриття миттєво комерціалізуються через стартап-екосистеми. На противагу цьому, екстрактивна інституційна матриця штучно обмежує конкуренцію, створюючи преференції для застарілих індустріальних монополій та сировинних конгломератів. За умов слабого захисту прав власності національний інтелектуальний капітал позбавляється стимулів до внутрішнього розвитку, що неминуче провокує масштабне явище «відтоку мізків» за кордон.

Бюрократизація та високі адміністративні бар'єри блокують процеси шумпетеріанського «творчого руйнування», унеможливаючи появу нових технологічних лідерів [8]. Держава в екстрактивному середовищі втрачає роль венчурного архітектора, перетворюючись на каральний орган фіскального контролю, що консервує технологічну відсталість. Як наслідок, національна економічна система опиняється в «пастці середнього доходу» та стає повністю залежною від коливань світових цін на сировинні ресурси.

Отже, порівняльний аналіз доводить, що без радикальної трансформації екстрактивних інститутів в інклюзивні жодна держава не здатна здійснити ефективний перехід до Індустрії 4.0. Саме тому досвід інституційного проектування в країнах Балтії є унікальним прикладом свідомого та швидкого вибору інклюзивного шляху розвитку.

Для кращого розуміння взаємодії елементів, описаних у теоретичному розділі, структура взаємозв'язку формальних та неформальних інститутів із технологічним базисом представлена на рисунку 1.3.

Слід зазначити, що на цій графічній моделі (рис. 1.3) чітко простежується, що глобальні технологічні тренди Індустрії 4.0 виступають зовнішнім ендегенним чинником, який потребує негайної адаптації національної інституційної системи. Ефективна відповідь на ці виклики можлива лише за умови гармонійного поєднання формальних інклюзивних регуляторних механізмів та неформального інституту цифрової довіри, що у своїй синергії запускають якісне функціонування інноваційної екосистеми країни.

Рисунок 1.3 – Інституційна матриця постіндустріальних трансформацій у контексті Індустрії 4.0 [9,10, 16]

Особливе місце в сучасній інституційній архітектурі постіндустріалізму посідає формування неформального інституту «цифрової довіри» (digital trust). В умовах, коли економічні трансакції переміщуються у віртуальний простір глобальних мережевих платформ, відсутність безпосереднього фізичного контакту між суб'єктами МЕВ вимагає нових механізмів верифікації. Цифрова довіра суспільства до державних електронних платформ та інструментів фінансових технологій постає потужним драйвером зниження трансакційних витрат. Жорсткі індустріальні інститути минулого, що базувалися на паперову бюрократію та тривалі процедури контролю, об'єктивно програють гнучким, прозорим та адаптивним інституційним структурам, які здатні оперативно реагувати на технологічні виклики. Фундаментом розбудови цього неформального інституту стає впровадження криптографічних протоколів та

наскрізної цифровізації, які нівелюють потребу в традиційній посередницькій валідації [13]. Завдяки високому рівню суспільного консенсусу щодо надійності хмарних сховищ та децентралізованих баз даних, суб'єкти міжнародного бізнесу отримують можливість укласти смарт-контракти без залучення класичних юридичних чи банківських інституцій. Більше того, висока щільність цифрової довіри мінімізує інформаційну асиметрію на світових ринках, що суттєво пришвидшує дифузію інноваційних продуктів і сервісів [14].

Доречно зазначити, що на рівні макроекономічної взаємодії цей феномен трансформується у базовий елемент репутаційного капіталу держави, підвищуючи її інвестиційну привабливість у глобальних інноваційних індексах. Навпаки, дефіцит довіри у кіберпросторі здатний заблокувати навіть найбільш технологічно досконалі урядові ініціативи, створюючи інституційні бар'єри для інтеграції країни у глобальні мережеві екосистеми. Важливо підкреслити, що формування цифрової довіри є тривалим кумулятивним процесом, який вимагає від публічного сектору забезпечення абсолютної прозорості алгоритмів та безкомпромісного захисту персональних даних громадян. У цьому контексті успішна цифрова трансформація передбачає паралельну модернізацію ментальних моделей суспільства та його готовність до сприйняття віртуальних інструментів як легітимних регуляторів економічного життя. Саме така синергія технологічного базису та неформального інституційного схвалення дозволила країнам Балтійського регіону сформувати унікальне цифрове середовище з найвищим рівнем залученості населення у світі.

Резюмуючи дослідження інституційного виміру постіндустріальних трансформацій, необхідно підкреслити, що ефективність та швидкість дифузії технологій Індустрії 4.0 у національне господарство критично залежать від архітекtonіки інституційного середовища. Порівняльний аналіз концептуальних підходів дозволив обґрунтувати беззаперечні переваги саме інклюзивних інституційних систем, які забезпечують надійний захист прав

інтелектуальної власності, підтримують прозору конкуренцію та стимулюють процеси інноваційного підприємництва. Важливим елементом сучасної інституційної архітектури постає формування неформального інституту цифрової довіри, який виступає базовим компонентом репутаційного капіталу держави у віртуальному просторі глобальних мережевих платформ. Системне узагальнення здобутків вітчизняної школи економічної думки дозволило сформувати комплексне підґрунтя для аналізу зміни цивілізаційних парадигм та визначити науку як стратегічний фактор соціально-економічного поступу в умовах глобальної економіки знань. Таким чином, результати теоретичного аналізу фіксують інклюзивну інституційну матрицю як першооснову постіндустріального переходу, що створює стійкий методологічний фундамент для подальшого практичного дослідження досвіду країн Балтійського регіону.

2 ІНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ КРАЇН БАЛТІЇ

2.1 Трансформація ринкових інститутів у процесі європейської інтеграції країн Балтії

Дослідження практичного виміру постіндустріальних трансформацій у країнах Балтії потребує комплексного аналізу передумов формування їхньої сучасної інституційної архітектури. Якщо у попередньому розділі було обґрунтовано визначальну роль інституційного середовища у забезпеченні структурної модернізації економічних систем, то на цьому етапі доцільно перейти до вивчення конкретних механізмів інституційної трансформації, які забезпечили Естонії, Латвії та Литві успішний перехід від пострадянської індустріальної моделі господарювання до економіки знань та цифрового суспільства.

Особливий науковий інтерес досвіду країн Балтії полягає у тому, що їхній розвиток відбувався в умовах майже ідентичних стартових позицій порівняно з більшістю інших пострадянських держав. На момент відновлення незалежності у 1991 році економіки Естонії, Латвії та Литви характеризувалися високим рівнем залежності від міжреспубліканських виробничих зв'язків колишнього СРСР, структурними диспропорціями промислового комплексу, технологічною відсталістю значної частини виробництв та відсутністю повноцінних ринкових інститутів. Розпад єдиного економічного простору спричинив різке скорочення обсягів виробництва, руйнування логістичних ланцюгів, зростання безробіття та поглиблення макроекономічної нестабільності [24]. У цих умовах перед новоствореними державами постало стратегічне завдання не лише подолання трансформаційної кризи, але й формування принципово нової моделі економічного розвитку, здатної забезпечити інтеграцію до світового господарства на засадах відкритої ринкової економіки.

На відміну від значної частини пострадянських країн, які обрали поступовий шлях реформування та тривалий період збереження елементів адміністративно-командної системи, країни Балтії зробили ставку на швидку інституційну перебудову. В основі цієї стратегії лежала концепція формування інклюзивних інститутів, орієнтованих на захист прав власності, забезпечення конкурентного середовища, розвиток підприємництва та залучення іноземного капіталу. Саме тому процес економічної трансформації в регіоні супроводжувався масштабною лібералізацією ринків, демонополізацією господарської діяльності, приватизацією державної власності та створенням нової нормативно-правової бази функціонування ринкової економіки.

Водночас балтійська модель трансформації не обмежувалася виключно економічними реформами. На відміну від класичних моделей ринкової лібералізації, реалізованих у багатьох країнах Центральної та Східної Європи, Естонія, Латвія та Литва від самого початку розглядали інституційну модернізацію як складову ширшого цивілізаційного вибору [25]. Йдеться про інтеграцію до політичного, правового та економічного простору Західної Європи, що передбачало адаптацію національних інститутів до стандартів Європейського Союзу ще задовго до набуття офіційного членства. У результаті європейська інтеграція виступила не лише зовнішньополітичним орієнтиром, але й потужним механізмом внутрішньої модернізації, який стимулював реформування державного управління, судової системи, фінансового сектору та ринку праці.

Важливо підкреслити, що успішність балтійської трансформації значною мірою пояснюється здатністю політичних еліт сформувати довгостроковий суспільний консенсус щодо стратегічного напрямку розвитку. На відміну від багатьох інших постсоціалістичних держав, де інституційні зміни часто супроводжувалися політичною нестабільністю та непослідовністю реформ, у країнах Балтії вдалося забезпечити відносно високий рівень наступності державної політики [26, 27]. Це створило передумови для формування довіри з боку міжнародних інвесторів,

міжнародних фінансових організацій та інституцій Європейського Союзу, що, своєю чергою, сприяло залученню ресурсів для структурної модернізації економіки.

У контексті сучасної неоінституційної теорії балтійський досвід можна розглядати як приклад успішного переходу від екстрактивної до інклюзивної моделі економічного розвитку. Проведені реформи дозволили мінімізувати транзакційні витрати, підвищити передбачуваність регуляторного середовища та створити сприятливі умови для накопичення людського й інтелектуального капіталу. Саме ці фактори у подальшому стали основою для прискореного розвитку цифрових технологій, формування інноваційних екосистем та переходу до постіндустріальної моделі господарювання.

Для більш ґрунтовного аналізу особливостей інституційної еволюції регіону доцільно систематизувати ключові етапи реформування економічних систем Естонії, Латвії та Литви від моменту відновлення незалежності до сучасного етапу розвитку. З цією метою в таблиці 2.1 узагальнено основні періоди інституційних реформ, їх зміст та результати для структурної модернізації економіки країн Балтії.

Аналіз представлених у таблиці 2.1 етапів інституційної трансформації дозволяє стверджувати, що розвиток країн Балтії характеризувався не фрагментарністю реформ, а послідовною реалізацією довгострокової стратегії економічної модернізації. На відміну від більшості пострадянських держав, де ринкові перетворення часто мали суперечливий та непослідовний характер, Естонія, Латвія та Литва сформували цілісну модель реформування, у якій кожен наступний етап логічно продовжував попередній. Саме така інституційна послідовність стала одним із ключових факторів успішної інтеграції регіону до європейського економічного простору та формування передумов для подальшого постіндустріального розвитку.

Таблиця 2.1 – Етапи інституційних реформ та трансформацій у країнах Балтії (1991-2026 рр.) [24-28]

Хронологічні рамки	Назва та сутність етапу реформ	Ключові інституційні та правові заходи	Отримані економічні та структурні ефекти
1991–1995 рр.	Ринковий генезис та макроекономічна стабілізація	Лібералізація цін і торгівлі; запровадження національних валют; запуск приватизаційних процесів; формування базового комерційного права.	Подолання гіперінфляції; ліквідація дефіциту товарів; перші надходження прямих іноземних інвестицій (ПІІ); демонтаж радянських планових інститутів.
1996–2004 рр.	Передвступна адаптація та євроінтеграційне пристосування	Гармонізація національного законодавства з <i>Acquis Communautaire</i> ЄС; реформа судової системи; створення інститутів регулювання ринків капіталу та праці.	Отримання статусу країн із ринковою економікою; масштабне макроекономічне зростання; офіційний вступ до ЄС та НАТО (2004 р.).
2005–2015 рр.	Постінтеграційна модернізація та інституційна конвергенція	Входження до Єврозони (Естонія – 2011, Латвія – 2014, Литва – 2015); приєднання до Шенгенської зони; освоєння структурних фондів ЄС; запуск перших цифрових платформ.	Мінімізація валютних ризиків; здешевлення кредитних ресурсів; глибока інтеграція у внутрішній ринок ЄС; диверсифікація експорту послуг.
2016–2026 рр.	Постіндустріальний прорив та дифузія Індустрії 4.0	Імплементация стратегій Смарт-спеціалізації (RIS3); законодавче врегулювання ШІ, фінтеху та віртуальних активів; тотальна цифровізація публічного сектору.	Створення лідерських стартап-екосистем; радикальне зростання частки сектору ІКТ та високотехнологічних послуг у ВВП; перехід до інноваційного типу зростання.

Особливе значення для майбутньої конкурентоспроможності країн Балтії мав початковий етап ринкової трансформації, який охоплював період 1991–1995 рр. У цей час уряди Естонії, Латвії та Литви реалізували комплекс заходів, спрямованих на демонтаж адміністративно-командної системи господарювання та створення базових інститутів ринкової економіки. Важливою особливістю балтійського підходу стало поєднання лібералізації

цін, валютної стабілізації та приватизації державної власності із формуванням сучасної нормативно-правової бази захисту прав власності. За оцінками Світового банку, саме швидкість проведення інституційних реформ дозволила країнам Балтії уникнути тривалого перебування у стані трансформаційної невизначеності, яка була характерною для значної частини пострадянського простору [24; 25].

Не менш важливим чинником успіху стала орієнтація на залучення іноземних інвестицій як інструменту модернізації економіки. На відміну від практики інсайдерської приватизації, поширеної в багатьох країнах колишнього СРСР, балтійські держави активно залучали стратегічних інвесторів із країн Північної Європи, насамперед Швеції та Фінляндії. Такий підхід сприяв не лише припливу фінансового капіталу, але й перенесенню сучасних управлінських практик, корпоративних стандартів та новітніх технологій, що створило передумови для структурної модернізації виробництва та підвищення продуктивності праці [26].

Наступний етап трансформації був безпосередньо пов'язаний із процесом підготовки до вступу в Європейський Союз. Саме європейська інтеграція стала тим зовнішнім інституційним чинником, який забезпечив високу якість реформ та їх незворотність. Необхідність імплементації *acquis communautaire* вимагала від країн Балтії гармонізації законодавства, посилення незалежності судової системи, удосконалення механізмів захисту конкуренції та адаптації регуляторної політики до європейських стандартів. У результаті до моменту вступу до ЄС у 2004 році Естонія, Латвія та Литва сформували інституційне середовище, яке за багатьма параметрами відповідало вимогам розвинених ринкових економік [27; 28].

Узагальнення етапів інституційних реформ дозволяє стверджувати, що розвиток країн Балтії характеризувався високим рівнем послідовності та стратегічної узгодженості трансформаційних процесів. На відміну від багатьох постсоціалістичних держав, де економічні перетворення мали фрагментарний характер, Естонія, Латвія та Литва забезпечили поступовий

перехід від базових ринкових реформ до формування інституційних передумов інноваційного та цифрового розвитку. Важливою особливістю балтійської моделі стало поєднання внутрішніх реформ із зовнішнім впливом європейської інтеграції, що забезпечило прискорену конвергенцію національних інститутів до стандартів розвинених країн Європейського Союзу [24; 25].

З огляду на це, доцільно узагальнити логіку інституційної трансформації країн Балтії у вигляді концептуальної моделі, яка відображає взаємозв'язок між основними етапами реформування, європейською інтеграцією та формуванням передумов постіндустріального розвитку (рис. 2.1).

Рисунок 2.1 – Етапи інтеграції країн Балтії до ЄС [24-27]

Представлена на рисунку 2.1 модель демонструє, що постіндустріальна модернізація країн Балтії була результатом не окремих реформ, а комплексної інституційної трансформації, у межах якої кожен наступний етап спирався на результати попереднього. Особливу роль у цьому процесі відіграла європейська інтеграція, яка виступала не лише зовнішньополітичним

орієнтиром, але й механізмом підвищення якості державного управління та регуляторного середовища.

Для більш об'єктивної оцінки результативності проведених реформ доцільно проаналізувати динаміку міжнародних індикаторів якості врядування, що дозволяють кількісно оцінити рівень інституційного розвитку країн Балтії та ступінь їхньої конвергенції до стандартів розвинених європейських економік (рис.2.2)

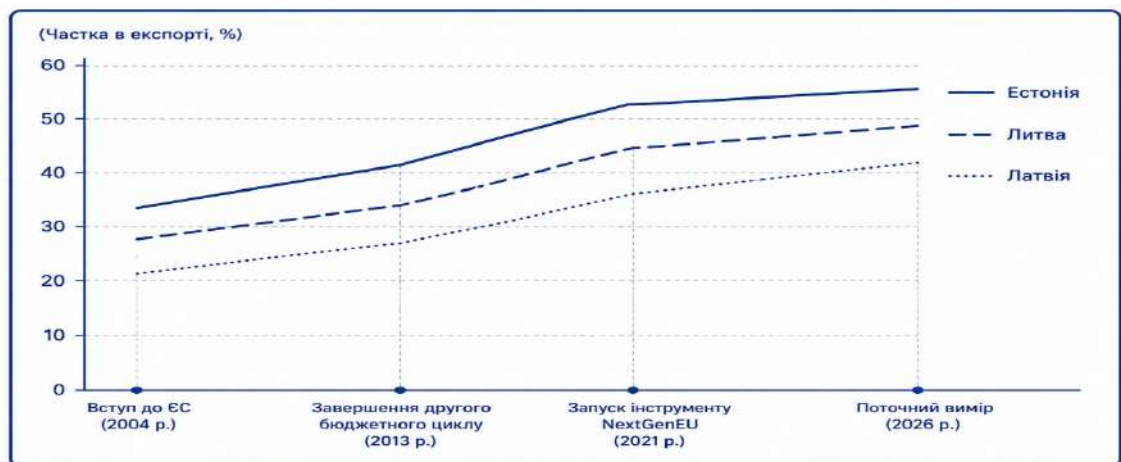

Рисунок 2.2 – Динаміка індикаторів якості регуляторного середовища країн Балтії (2004-2026рр прогноз) [29]

Аналіз представлених на рисунку 2.2 даних свідчить про стійку позитивну динаміку інституційного розвитку країн Балтії протягом усього періоду їхнього перебування в складі Європейського Союзу. Попри відмінності у стартових умовах та національних моделях реформування, усі три держави демонструють високі значення показників якості врядування, що є характерною ознакою зрілих інклюзивних інститутів. Отримані результати підтверджують висновки неінституційної теорії щодо визначальної ролі якісного регуляторного середовища у забезпеченні довгострокового економічного розвитку та підвищенні міжнародної конкурентоспроможності держав.

Особливу увагу привертає інституційне лідерство Естонії, яка протягом досліджуваного періоду демонструє найвищі значення індикаторів

ефективності урядування та якості регуляторної політики. За оцінками Світового банку, країна стабільно входить до групи держав із найкращими показниками державного управління не лише серед постсоціалістичних економік, але й серед значної частини країн Західної Європи. Подібні результати значною мірою пояснюються послідовною цифровізацією державного сектору, високим рівнем прозорості публічного управління та мінімізацією адміністративних бар'єрів для бізнесу [28].

Литва та Латвія також продемонстрували суттєвий прогрес у напрямі інституційної конвергенції до європейських стандартів. Хоча їхні показники залишаються дещо нижчими за естонські, загальна тенденція свідчить про успішну адаптацію національних систем управління до вимог сучасної ринкової економіки [29].

Важливим фактором позитивної динаміки стало системне реформування судової системи, удосконалення антикорупційних механізмів та підвищення якості державних послуг, що сприяло зміцненню довіри бізнесу та населення до державних інститутів.

Отримані результати дозволяють зробити важливий висновок про те, що європейська інтеграція виступала не лише інструментом зовнішньоекономічної адаптації, а й потужним механізмом внутрішньої інституційної модернізації. Саме необхідність відповідності критеріям Європейського Союзу стимулювала країни Балтії до впровадження сучасних практик державного управління, посилення незалежності регуляторних органів та формування прозорого правового середовища. У результаті було створено інституційну основу для активного залучення інвестицій, розвитку підприємництва та формування інноваційно орієнтованої структури економіки.

Разом із реформуванням системи державного управління важливим напрямом інституційної модернізації стало вдосконалення механізмів функціонування ринку праці та ринку капіталу. В умовах структурної перебудови економіки країни Балтії були змушені вирішувати складне

завдання забезпечення високої мобільності трудових ресурсів та одночасного збереження соціальної стабільності [30]. Для цього активно використовувалися елементи моделі «гнучкої безпеки» (flexicurity), яка передбачає поєднання гнучких форм зайнятості із розвиненою системою соціального захисту та професійної перепідготовки працівників.

Запровадження відповідних механізмів дозволило мінімізувати негативні наслідки скорочення традиційних галузей промисловості та забезпечити поступовий перерозподіл трудових ресурсів до секторів із високою доданою вартістю. Водночас лібералізація фінансового сектору, розвиток ринків капіталу та залучення іноземних банківських груп сприяли підвищенню доступності фінансових ресурсів для бізнесу та стимулювали інвестиційну активність. Саме поєднання інституційної стабільності, ефективного регуляторного середовища та відкритості до міжнародного капіталу створило необхідні передумови для подальшого переходу до інноваційної моделі економічного розвитку.

Важливу роль у прискоренні зазначених процесів відіграли фінансові інструменти Європейського Союзу, які забезпечили ресурсну підтримку структурної модернізації економік регіону. Після вступу до ЄС країни Балтії отримали доступ до масштабних програм фінансування розвитку інфраструктури, інноваційної діяльності, цифровізації та людського капіталу. Для оцінки напрямів використання зазначених ресурсів доцільно проаналізувати структуру інституційної підтримки постіндустріального розвитку країн Балтії за рахунок фондів Європейського Союзу (табл. 2.2).

Представлені дані у таблиці 2.2 свідчать, що країни Балтії використали механізми фінансової підтримки Європейського Союзу не лише як інструмент скорочення регіональних диспропорцій, але і як стратегічний ресурс для прискорення структурної модернізації національних економік.

Таблиця 2.2 – Напрями та обсяги інституційної підтримки постіндустріального розвитку країн Балтії за рахунок фондів ЄС [27, 31]

Країна Балтії	Головний фокус фінансування за програмами ЄС	Частка витрат на R&D та цифровізацію (% від загального пакету фондів)	Інституційні результати та створені активи
Естонія	Розбудова інфраструктури «електронної держави», підтримка ІКТ-стартапів, цифровізація МСП.	35,5%	Створення загальнонаціональної оптоволоконної мережі EstWin; запуск інноваційних хабів; повна автоматизація публічних послуг.
Литва	Модернізація науково-дослідних долин, розвиток фінтех-інфраструктури, енергоефективність.	31,2%	Створення інтегрованих центрів науки та бізнесу (долини «Сантара», «Нямунас»); лідерство за кількістю ліцензованих фінансових компаній.
Латвія	Трансформація транспортної логістики у смарт-інфраструктуру, комерціалізація науки, цифрові навички.	28,4%	Модернізація наукових інститутів; запуск програм ваучерів для інноваційного бізнесу; підвищення цифрової грамотності робочої сили.

Важливою особливістю балтійського підходу стало спрямування значної частини європейських коштів на формування довгострокових факторів економічного зростання, зокрема розвиток цифрової інфраструктури, підтримку інноваційної діяльності, модернізацію системи освіти та стимулювання наукових досліджень[27]. Така політика суттєво відрізнялася від практики окремих країн Центральної та Південної Європи, де фінансові ресурси ЄС нерідко використовувалися переважно для реалізації поточних інфраструктурних проєктів без належного впливу на технологічну структуру економіки.

Особливий інтерес становить досвід Естонії, яка послідовно використовувала європейські фонди для розвитку цифрової інфраструктури та створення умов для формування електронної держави [31]. Реалізація проєкту EstWin забезпечила практично повне покриття території країни

високошвидкісним широкосмуговим інтернетом, що стало необхідною передумовою для подальшого впровадження цифрових державних сервісів. У результаті цифровізація почала виконувати не лише технологічну, але й інституційну функцію, сприяючи підвищенню прозорості державного управління, скороченню адміністративних витрат та зниженню рівня бюрократичного навантаження на бізнес.

Литовська модель розвитку демонструє дещо інший акцент використання фінансових ресурсів Європейського Союзу. Основна увага була зосереджена на розвитку інноваційної інфраструктури та зміцненні зв'язків між науковими установами й приватним сектором. Створення інтегрованих науково-дослідних центрів та інноваційних долин дозволило сформувати середовище для комерціалізації результатів наукових досліджень і залучення високотехнологічних інвестицій [27, 31]. Особливо помітними стали результати у сферах біотехнологій, лазерних технологій та фінансових послуг, де Литва поступово посіла провідні позиції серед країн Центральної та Східної Європи

Підкреслимо, що Латвія зробила ставку на модернізацію транспортно-логістичної інфраструктури та підвищення інноваційної активності підприємницького сектору. Враховуючи вигідне географічне розташування країни, значна частина інвестицій була спрямована на розвиток транспортних коридорів, цифровізацію логістичних процесів та підвищення конкурентоспроможності транзитного сектору [31]. Паралельно реалізовувалися програми підтримки малого та середнього бізнесу, спрямовані на стимулювання впровадження інновацій та цифрових технологій у виробничу діяльність.

Попри відмінності у національних пріоритетах, усі три країни демонструють спільну закономірність: ресурси Європейського Союзу використовувалися насамперед для створення інституційних та технологічних передумов майбутнього економічного зростання. Це дозволяє стверджувати, що фінансова підтримка ЄС виконувала не лише компенсаторну функцію,

характерну для політики регіонального вирівнювання, але й виступала інструментом прискореного формування постіндустріальної моделі розвитку.

Важливо підкреслити, що ефективність використання структурних фондів значною мірою залежала від якості національних інститутів. Високий рівень прозорості процедур розподілу коштів, цифровізація процесів подання та оцінювання проєктів, а також жорсткі механізми моніторингу забезпечили один із найвищих показників освоєння європейських ресурсів серед держав-членів Європейського Союзу. Саме тому фінансова підтримка ЄС у країнах Балтії трансформувалася у відчутні структурні зміни, що знайшли відображення у зростанні частки високотехнологічних секторів економіки та розширенні експорту наукомістких послуг.

Результатом реалізації зазначеної політики стало поступове зміщення структури національних економік від традиційних галузей до секторів, заснованих на знаннях, інноваціях та цифрових технологіях. Для більш наочного відображення структурних змін, що відбулися під впливом інституційної модернізації та фінансової підтримки Європейського Союзу, доцільно проаналізувати динаміку частки високотехнологічних послуг і наукомісткої продукції в експорті країн Балтії (рис. 2.3).

Аналіз динаміки, представленої на рисунку 2.3, підтверджує наявність глибоких структурних змін у національних економіках країн Балтії протягом усього періоду їхнього перебування в складі Європейського Союзу. Якщо на початку 2000-х років експортна спеціалізація регіону значною мірою базувалася на традиційних виробництвах, транспортних послугах та товарах із відносно невисокою доданою вартістю, то в подальшому спостерігається поступове зростання ролі секторів, заснованих на знаннях, інноваціях та цифрових технологіях [27]. Така трансформація свідчить про успішний перехід від моделі наздоганяючого розвитку до формування власних конкурентних переваг у глобальній економіці.

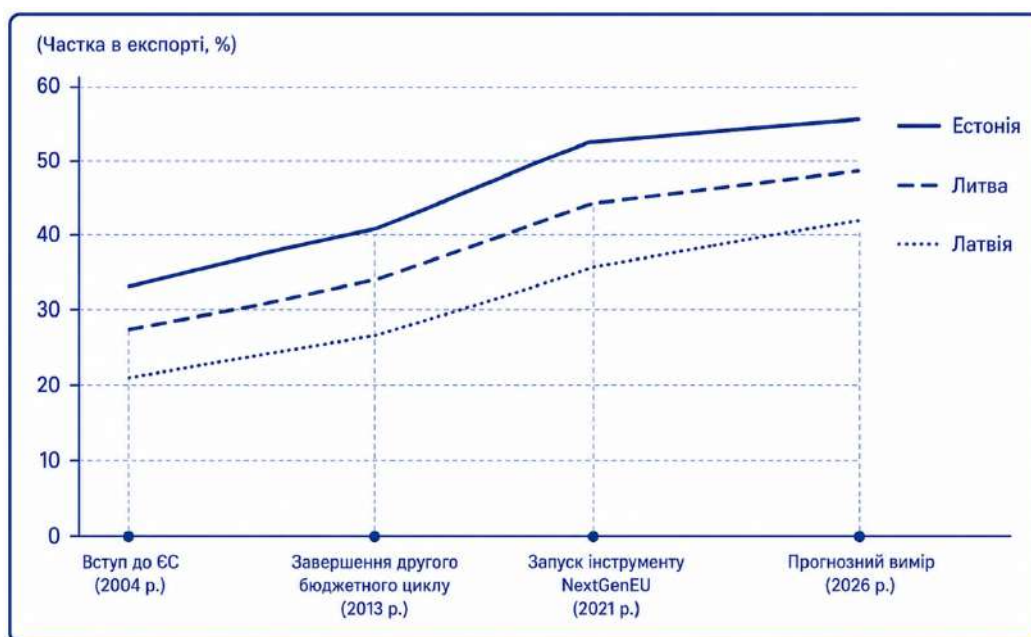

Рисунок 2.3 – Частка високотехнологічних послуг та наукомісткої продукції в сукупному експорті країн Балтії (2004-2026прогноз рр., %) [27, 31]

Особливу увагу привертає досвід Естонії, яка демонструє найвищі темпи зростання частки високотехнологічних послуг у структурі експорту. Значною мірою це стало результатом послідовної реалізації політики цифрової трансформації, розвитку сектору інформаційно-комунікаційних технологій та створення сприятливого середовища для функціонування стартапів. Формування цифрової інфраструктури, підтримка інноваційного підприємництва та високий рівень довіри до електронних сервісів дозволили країні перетворити цифрові рішення на один із ключових експортних продуктів національної економіки.

Литва демонструє дещо іншу модель структурної модернізації, в основі якої лежить поєднання розвитку високотехнологічного виробництва, біотехнологічного сектору та фінансових послуг. Важливим фактором виступила цілеспрямована державна політика підтримки наукових досліджень і комерціалізації інновацій, що дозволило сформувати ефективний механізм трансферу знань між університетами, науковими центрами та бізнесом. У результаті країна змогла істотно посилити свої позиції на європейському ринку інноваційної продукції та наукомістких послуг.

Для Латвії характерним є більш поступовий характер структурної перебудови. Водночас навіть у цьому випадку простежується чітка тенденція до зростання частки інтелектуальних послуг та підвищення технологічного рівня експортної діяльності [25]. Важливу роль у цьому процесі відіграли модернізація транспортно-логістичної системи, цифровізація бізнес-процесів та розвиток людського капіталу, що дозволило поступово інтегрувати традиційні галузі в сучасні глобальні ланцюги створення вартості.

Отримані результати дозволяють зробити висновок, що структурні зміни в експортній спеціалізації країн Балтії стали прямим наслідком раніше реалізованих інституційних реформ. Підвищення якості державного управління, захист прав власності, гармонізація законодавства із нормами Європейського Союзу, розвиток фінансових ринків та ефективне використання структурних фондів створили сприятливі умови для формування інноваційно орієнтованої економіки. Таким чином, саме інституційна модернізація стала фундаментом переходу від постсоціалістичної моделі розвитку до сучасної постіндустріальної економіки, заснованої на знаннях та цифрових технологіях.

Узагальнюючи результати проведеного аналізу, можна констатувати, що трансформація ринкових інститутів у країнах Балтії відбувалася в умовах тісної взаємодії внутрішніх реформаторських процесів та зовнішніх євроінтеграційних стимулів. Послідовне формування інклюзивних інститутів, адаптація до нормативно-правового простору Європейського Союзу та орієнтація на розвиток людського капіталу забезпечили створення стійких передумов для переходу до постіндустріальної моделі розвитку. Водночас досягнуті результати були б неможливими без масштабної цифрової модернізації державного сектору та формування інноваційних екосистем, які поступово стали новими драйверами економічного зростання регіону.

2.2 Цифрова трансформація державного управління та розвиток інноваційних екосистем у країнах Балтії

Цифровізація на сучасному етапі дедалі частіше розглядається не лише як технологічний процес, а як фундаментальний чинник структурної модернізації економічних систем. У контексті постіндустріальних трансформацій цифрові технології виконують роль каталізатора інституційних змін, забезпечуючи підвищення ефективності державного управління, скорочення трансакційних витрат та формування нових механізмів взаємодії між державою, бізнесом і суспільством. Саме тому рівень цифрової зрілості державних інститутів сьогодні є одним із ключових показників конкурентоспроможності національної економіки та її здатності адаптуватися до викликів Індустрії 4.0.

Особливий інтерес у цьому контексті становить досвід країн Балтії, які змогли використати цифровізацію не лише як інструмент підвищення ефективності державного сектору, але і як основу для формування нової моделі економічного розвитку. На відміну від більшості країн Центральної та Східної Європи, де цифрова трансформація часто обмежувалася автоматизацією окремих адміністративних процедур, Естонія, Латвія та Литва реалізували комплексний підхід до цифрової модернізації, який охопив практично всі сфери суспільного життя. У результаті цифрові технології стали невід'ємним елементом інституційної архітектури держави та важливим фактором формування інноваційних екосистем.

Серед країн Балтії найбільш відомим прикладом успішної цифрової трансформації є Естонія, яка сьогодні розглядається як один із глобальних лідерів у сфері електронного врядування. Формування естонської цифрової моделі розпочалося ще наприкінці 1990-х років у межах державної програми «Tiigrihüpe» («Стрибок тигра»), основною метою якої було забезпечення широкого доступу до інформаційно-комунікаційних технологій та інтеграція

цифрових рішень у систему освіти й державного управління [32]. На відміну від традиційних підходів до інформатизації, які передбачали поступове впровадження окремих електронних сервісів, Естонія обрала стратегію побудови цілісної цифрової держави, заснованої на принципах взаємопов'язаності державних реєстрів, прозорості даних та максимальної автоматизації адміністративних процесів.

Ключовим елементом естонської цифрової екосистеми стала платформа X-Road, яка забезпечує безпечний обмін даними між державними установами, органами місцевого самоврядування, бізнесом та громадянами. Фактично X-Road виконує роль цифрової інфраструктури держави, дозволяючи різним інформаційним системам функціонувати як єдиний інтегрований механізм. Завдяки цьому більшість державних послуг доступні громадянам у дистанційному форматі, що суттєво скорочує часові та фінансові витрати на взаємодію з органами влади. За оцінками експертів Європейської комісії [33] використання цифрових сервісів дозволяє Естонії щорічно економити тисячі людино-годин та значні обсяги бюджетних ресурсів.

Важливим інституційним нововведенням стала система електронної ідентифікації громадян, яка забезпечує юридичну силу електронних документів та цифрових підписів. Наявність універсальної цифрової ідентичності створила передумови для повноцінного функціонування електронного уряду, електронної медицини, дистанційного банкінгу та електронного голосування [34]. У результаті цифровізація перестала бути окремим напрямом державної політики та перетворилася на базовий принцип організації державного управління.

Значення естонської моделі виходить далеко за межі підвищення адміністративної ефективності. Сформована цифрова інфраструктура створила сприятливе середовище для розвитку підприємництва, залучення інвестицій та появи інноваційних компаній. Саме в Естонії виникли такі відомі міжнародні компанії, як Skype, Wise (TransferWise), Bolt та низка інших технологічних стартапів, які сьогодні успішно функціонують на глобальних

ринках. Таким чином, цифрове врядування стало не лише інструментом модернізації держави, але й одним із фундаментальних чинників розвитку інноваційної економіки.

Попри безумовне лідерство Естонії у сфері цифрового врядування, процес цифрової трансформації охопив усі країни Балтійського регіону. Водночас кожна держава сформувала власну модель впровадження цифрових технологій, яка відображає особливості національних пріоритетів розвитку, структури економіки та державної політики [12]. Якщо Естонія зробила акцент на створенні комплексної цифрової держави, то Литва зосередила значні зусилля на розвитку фінансових технологій та цифрових сервісів для бізнесу, тоді як Латвія приділила особливу увагу цифровізації державних послуг і розвитку цифрових компетентностей населення.

Для систематизації основних інструментів цифрового врядування та оцінки їхнього впливу на модернізацію державного управління доцільно узагальнити ключові цифрові рішення, реалізовані у країнах Балтії, та їх функціональне призначення (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Основні цифрові інструменти державного управління у країнах Балтії та їх функціональне призначення [12, 17, 33, 34]

Країна	Цифровий інструмент	Характеристика	Інституційний ефект
Естонія	X-Road	Платформа обміну даними між державними реєстрами	Інтеграція державних інформаційних систем
Естонія	e-ID	Єдина цифрова ідентифікація громадян	Спрощення доступу до державних послуг
Естонія	e-Residency	Цифрове резидентство для іноземців	Залучення міжнародного бізнесу
Литва	GovTech Lab Lithuania	Платформа співпраці держави та стартапів	Впровадження інновацій у публічному секторі
Литва	Digital Gateway	Єдині цифрові сервіси для бізнесу	Скорочення адміністративних процедур
Латвія	Latvija.lv	Національний портал державних послуг	Підвищення доступності сервісів
Латвія	e-Health	Система електронної охорони здоров'я	Оптимізація медичних послуг
Латвія	Digital Skills Programme	Програми розвитку цифрових навичок	Підвищення цифрової грамотності населення

У вище представлений таблиці дані дозволяють стверджувати, що цифрова трансформація державного управління в країнах Балтії відбувалася за різними траєкторіями, однак усі вони були спрямовані на досягнення спільної стратегічної мети – підвищення ефективності функціонування державних інститутів та створення сприятливого середовища для розвитку інноваційної економіки. У всіх трьох країнах цифровізація розглядалася не як допоміжний технічний інструмент, а як невід'ємний компонент інституційної модернізації.

Особливістю балтійського підходу стало формування принципово нової моделі взаємодії між державою, бізнесом та громадянами. Використання цифрових платформ дозволило мінімізувати адміністративні бар'єри, скоротити трансакційні витрати та підвищити прозорість діяльності органів влади. У результаті цифрові технології почали виконувати функцію своєрідного інституційного каталізатора, який прискорював поширення інновацій та стимулював розвиток підприємницької активності.

Водночас найбільш вагомим результатом цифрової трансформації стало формування сприятливого середовища для розвитку інноваційних екосистем. У сучасній економічній літературі інноваційна екосистема розглядається як складна мережа взаємодії державних установ, університетів, науково-дослідних центрів, інвесторів та бізнесу, діяльність яких спрямована на створення, поширення та комерціалізацію нових знань [22, с.125]. Саме якість інституційного середовища та рівень цифрової зрілості держави значною мірою визначають ефективність функціонування таких екосистем та їх здатність генерувати інновації.

Представлена на рисунку 2.4 модель демонструє, що розвиток інноваційних екосистем у країнах Балтії базується на тісній взаємодії державних інститутів, науково-освітнього середовища, бізнесу та фінансових посередників[36]. На відміну від традиційних моделей економічного розвитку, де основним джерелом зростання виступали матеріальні ресурси та виробничі потужності, сучасна постіндустріальна економіка дедалі більше залежить від здатності генерувати, поширювати та комерціалізувати нові знання.

Рисунок 2.4 – Концептуальна модель інноваційного розвитку країн Балтії [21-24, 37, 38]

Важливу роль у формуванні інноваційних екосистем країн Балтії відіграла держава, яка виступала не лише регулятором економічних процесів, але й активним учасником створення сприятливого середовища для розвитку підприємництва та інновацій. Саме державні інвестиції в цифрову інфраструктуру, освіту, наукові дослідження та підтримку стартапів стали каталізатором розвитку високотехнологічних секторів економіки [32]. Такий підхід відповідає сучасним концепціям інноваційної політики, відповідно до яких держава виконує функцію архітектора інституційного середовища та координатора взаємодії між основними учасниками інноваційного процесу.

Найбільш показовим прикладом ефективності такої моделі є Естонія, яка сьогодні посідає провідні позиції серед європейських країн за кількістю стартапів на душу населення [39]. Сформоване цифрове середовище, доступність електронних сервісів та сприятливі умови ведення бізнесу створили основу для появи низки міжнародно успішних компаній, серед яких

особливе місце займають Skype, Bolt, Wise та Pipedrive. Успіх зазначених компаній сприяв формуванню так званого «ефекту підприємницького мультиплікатора», коли досвідчені засновники та інвестори починають фінансувати нові інноваційні проєкти, забезпечуючи подальше розширення стартап-екосистеми.

Подібні процеси спостерігаються також у Литві та Латвії. У Литві одним із ключових драйверів інноваційного розвитку став фінтех-сектор, який активно розвивається завдяки сприятливому регуляторному середовищу та підтримці з боку державних інституцій. У результаті країна стала одним із провідних фінансово-технологічних центрів Центральної та Східної Європи. Латвія, своєю чергою, активно розвиває цифрові рішення у сфері логістики, транспортних послуг та інформаційних технологій, поступово зміцнюючи свої позиції в регіональних інноваційних мережах [34].

Для глибшого розуміння механізмів формування інноваційного потенціалу доцільно розглянути внутрішню архітектуру інноваційних екосистем країн Балтії та взаємозв'язки між основними учасниками інноваційного процесу. Саме ефективна взаємодія державних інститутів, науково-освітнього середовища, бізнесу та фінансових структур забезпечила формування сприятливих умов для розвитку високотехнологічного підприємництва та економіки знань (рис. 2.5).

Представлена на рисунку 2.5 модель демонструє, що інноваційні екосистеми країн Балтії формувалися не стихійно, а внаслідок цілеспрямованої взаємодії державних інститутів, науково-освітнього середовища, бізнесу та фінансового сектору [36]. На відміну від традиційних індустріальних моделей розвитку, де ключовим фактором економічного зростання виступали матеріальні ресурси та виробничі потужності, сучасна постіндустріальна економіка дедалі більше залежить від здатності генерувати, поширювати та комерціалізувати нові знання.

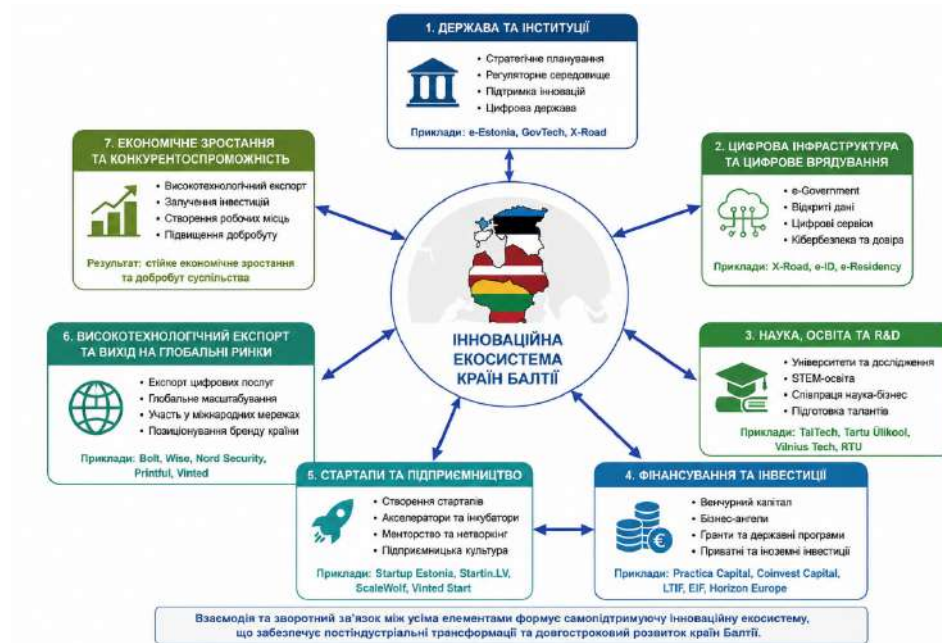

Рисунок 2.5 – Складові інноваційної екосистеми країн Балтії [36, 37].

Важливою особливістю балтійського підходу стало активне залучення держави до формування інституційних передумов інноваційного розвитку. Урядові структури виконували не лише регуляторні функції, але й виступали безпосередніми каталізаторами інноваційних процесів через фінансування наукових досліджень, розвиток цифрової інфраструктури, підтримку стартапів та стимулювання взаємодії між університетами і бізнесом [32]. Саме такий підхід дозволив сформувати сприятливе середовище для виникнення нових високотехнологічних компаній та залучення міжнародного венчурного капіталу.

Особливо показовим є досвід Естонії, де розвиток цифрової держави став основою для створення однієї з найуспішніших стартап-екосистем Європи. Функціонування платформ X-Road, e-ID та e-Residency суттєво спростило процедури започаткування та ведення бізнесу, мінімізувало адміністративні бар'єри та забезпечило високий рівень довіри до цифрових сервісів [33; 39]. У результаті сформувалося сприятливе інституційне середовище, яке стимулювало підприємницьку активність і сприяло появі компаній глобального масштабу, серед яких Bolt, Wise та Skype.

Водночас Литва та Латвія обрали дещо інші траєкторії інноваційного розвитку. У Литві одним із ключових драйверів стала реалізація стратегії смарт-спеціалізації (RIS3), що передбачала концентрацію ресурсів на найбільш перспективних напрямках технологічного розвитку [38; 40]. Особлива увага приділялася фінансовим технологіям, біотехнологіям та лазерній індустрії. Латвія, своєю чергою, зосередилася на підтримці цифрових рішень у сфері логістики, транспортної інфраструктури та інформаційних технологій, поступово формуючи власну модель інноваційної спеціалізації.

Таким чином, досвід країн Балтії підтверджує, що ефективність інноваційної екосистеми визначається не лише обсягами фінансування досліджень та розробок, але насамперед якістю інституційного середовища, здатністю держави забезпечувати координацію між ключовими учасниками інноваційного процесу та створювати умови для швидкої комерціалізації нових знань і технологій.

Сформовані в країнах Балтії інноваційні екосистеми набули різних організаційних форм залежно від національних пріоритетів розвитку та особливостей інституційного середовища. Незважаючи на спільну орієнтацію на цифровізацію та економіку знань, кожна країна реалізувала власний набір інструментів підтримки інноваційного підприємництва та технологічного розвитку. Для систематизації найбільш успішних практик доцільно узагальнити ключові інституційні механізми формування постіндустріальних екосистем у країнах Балтії та оцінити їх практичні результати (табл. 2.4).

Дані таблиці 2.4 свідчать про те, що країни Балтії використовували різні інституційні механізми для формування конкурентоспроможних інноваційних екосистем, однак усі вони були спрямовані на створення сприятливих умов для розвитку високотехнологічного підприємництва та залучення інвестицій. Відмінності між національними моделями визначалися структурою економіки, особливостями державної політики та пріоритетами інноваційного розвитку, проте спільною рисою залишалася орієнтація на максимальне

використання переваг цифрової трансформації та інтеграції до європейського економічного простору.

Таблиця 2.4 – Практичні кейси інституційного забезпечення постіндустріальних екосистем у країнах Балтії [17, 32, 39 42]

Країна	Інституційний механізм	Практичний інструмент	Основний результат
Естонія	Державна цифрова екосистема	Платформа X-Road, принцип «once-only», електронне резидентство (e-Residency)	Скорочення адміністративних витрат, економія ресурсів, розвиток цифрового підприємництва та залучення міжнародного бізнесу
Литва	Інституційне стимулювання фінтех-сектору	Спеціалізована банківська ліцензія (Specialised Bank License), платіжна система CENTROlink	Формування провідного фінтех-хабу ЄС, залучення міжнародних компаній та розвиток цифрових фінансових послуг
Латвія	Податково-правова підтримка інноваційного бізнесу	Закон про підтримку стартапів, податкові пільги для висококваліфікованих фахівців, впровадження 5G-рішень у логістиці	Розвиток стартап-екосистеми, модернізація транспортно-логістичної інфраструктури та формування смарт-логістичних кластерів

Найбільш комплексну модель інституційної підтримки інновацій сформувала Естонія. Ключовим елементом цієї моделі стала побудова цифрової держави, яка забезпечила радикальне скорочення адміністративних бар'єрів для бізнесу та створила умови для швидкого масштабування інноваційних компаній. Запровадження платформи X-Road, принципу «once-only» та програми e-Residency дозволило не лише підвищити ефективність державного управління, але й залучити до естонської юрисдикції тисячі підприємців з різних країн світу [32; 39]. У результаті цифрова інфраструктура почала виконувати функцію своєрідного інституційного каталізатора підприємницької активності та інноваційного розвитку.

Важливим елементом естонської моделі стала також система підтримки стартапів через мережу спеціалізованих інституцій розвитку та механізми

венчурного фінансування. Значну роль у цьому процесі відіграли державні та змішані інвестиційні фонди, діяльність яких сприяла формуванню одного з найдинамічніших стартап-секторів у Європі [39]. Саме завдяки поєднанню цифрового врядування, сприятливого регуляторного середовища та доступу до фінансових ресурсів Естонія змогла сформувати потужну екосистему технологічного підприємництва, представлену такими міжнародно відомими компаніями, як Skype, Wise, Bolt та Pipedrive.

Інший підхід реалізувала Литва, яка зробила ставку на розвиток фінансових технологій та інтеграцію інноваційної політики з механізмами регуляторної підтримки бізнесу. Важливим інституційним рішенням стало запровадження спеціалізованої банківської ліцензії та платформи CENTROlink, що суттєво спростило вихід фінтех-компаній на європейський ринок фінансових послуг [40; 41]. У поєднанні з активною державною підтримкою інноваційних проєктів це дозволило країні сформувати один із найбільших фінтех-кластерів у Центрально-Східній Європі та суттєво зміцнити свої позиції у сфері цифрових фінансових сервісів.

Латвія, своєю чергою, обрала модель точкового стимулювання інноваційного бізнесу через податкові та правові механізми підтримки стартапів. Особливе значення мав Закон про підтримку стартапів, який створив сприятливі умови для залучення висококваліфікованих спеціалістів та розвитку технологічних компаній. Паралельно здійснювалася цифрова модернізація транспортно-логістичного комплексу, що сприяло формуванню нових високотехнологічних сегментів економіки на базі традиційних галузей [42]. Показовим прикладом стала інтеграція технологій 5G у діяльність Ризького вільного порту та розвиток цифрових логістичних рішень, які забезпечили підвищення ефективності транспортної інфраструктури.

Узагальнюючи досвід країн Балтії, слід відзначити, що успіх їхньої постіндустріальної трансформації значною мірою визначався не окремими технологічними рішеннями чи програмами підтримки бізнесу, а цілісністю інституційної політики [32; 36]. На відміну від багатьох постсоціалістичних

держав, де цифровізація здійснювалася фрагментарно та не супроводжувалася системними змінами у сфері державного управління, країни Балтії реалізували комплексний підхід, що поєднав інституційні реформи, цифрову модернізацію та розвиток інноваційного підприємництва в єдину модель економічного розвитку.

Одним із ключових чинників успіху стала послідовна інтеграція цифрових технологій у діяльність державних інститутів. Цифрове врядування розглядалося не як самостійна мета, а як інструмент підвищення ефективності функціонування економіки, скорочення транзакційних витрат та створення сприятливого бізнес-середовища [33; 35]. Саме завдяки цифровізації державних сервісів країнам Балтії вдалося забезпечити високий рівень прозорості адміністративних процедур, підвищити довіру до державних інститутів та сформувані конкурентні переваги у сфері залучення інвестицій і розвитку технологічного підприємництва.

Важливу роль у формуванні інноваційних екосистем відіграли стратегії смарт-спеціалізації (RIS3), які забезпечили концентрацію ресурсів на найбільш перспективних напрямках технологічного розвитку. На відміну від традиційної практики рівномірного розподілу фінансової підтримки між різними секторами економіки, підхід RIS3 передбачав визначення сфер, у яких кожна країна мала потенціал для формування довгострокових конкурентних переваг [38; 40]. У результаті Естонія зосередилася на цифрових технологіях та GovTech-рішеннях, Литва – на фінансових технологіях і біотехнологіях, а Латвія – на розвитку цифрових сервісів, логістики та інформаційних технологій.

Не менш важливим фактором стала ефективна взаємодія між державою, бізнесом та науково-освітнім середовищем. У країнах Балтії було сформовано сприятливі умови для комерціалізації результатів наукових досліджень, розвитку стартапів та залучення венчурного капіталу [37; 39]. Це дозволило забезпечити трансформацію наукових знань у конкретні інноваційні продукти

та послуги, які успішно інтегрувалися у глобальні ланцюги створення доданої вартості.

Таким чином, проведений аналіз засвідчив, що цифрова трансформація державного управління стала одним із ключових чинників формування інноваційних екосистем у країнах Балтії. Впровадження цифрових технологій, розвиток електронного врядування та створення сприятливого інституційного середовища забезпечили підвищення ефективності державних інститутів, активізацію підприємницької діяльності та прискорення інноваційних процесів.

Встановлено, що країни Балтії реалізували різні моделі підтримки інноваційного розвитку, однак спільною рисою для них стало поєднання цифровізації, державної підтримки інновацій та інтеграції до європейського інноваційного простору. Це дозволило сформуванню конкурентоспроможних стартап-екосистем, залучити інвестиції у високотехнологічні сектори та забезпечити стійкі передумови для розвитку економіки знань.

3 ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ КРАЇН БАЛТІЇ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

3.1 Порівняльна оцінка інституційних позицій України та країн Балтії

В умовах сучасної трансформації міжнародних економічних відносин інституційна якість дедалі частіше розглядається як один із ключових чинників довгострокового економічного розвитку та міжнародної конкурентоспроможності держав. Відповідно до інституційної теорії О.Вільямсона, саме інститути формують систему правил, які визначають характер економічної взаємодії та впливають на ефективність функціонування національної економіки [43]. Подібну позицію поділяє Е. Остром, яка обґрунтовує вирішальне значення інклюзивних інститутів для забезпечення сталого економічного зростання та підвищення добробуту суспільства [44].

У контексті європейської інтеграції особливий науковий інтерес становить досвід країн Балтії, які протягом відносно короткого історичного періоду здійснили комплексну модернізацію економіки та успішно інтегрувалися до єдиного економічного простору Європейського Союзу. Естонія, Латвія та Литва, маючи схожі стартові умови трансформації після розпаду СРСР, змогли сформувати ефективні інституційні механізми ринкової економіки, забезпечити високу якість державного управління та створити сприятливі умови для розвитку інноваційного підприємництва.

Для України досвід балтійських держав набуває особливого значення в умовах реалізації курсу на європейську інтеграцію. Водночас процес модернізації відбувається за значно складніших умов, ніж у країнах Балтії. Повномасштабна військова агресія російської федерації, запровадження правового режиму воєнного стану та необхідність післявоєнного відновлення створюють додаткові виклики для реформування державного управління та

адаптації до вимог Європейського Союзу. Саме тому дослідження інституційних передумов модернізації дозволяє визначити напрями адаптації найбільш успішних європейських практик до сучасних українських реалій.

Для оцінювання якості інституційного середовища доцільно використати показники системи Worldwide Governance Indicators (WGI), що розробляється Світовим банком та є одним із найбільш авторитетних міжнародних інструментів моніторингу якості державного управління [45]. Система WGI охоплює низку індикаторів, серед яких особливе значення для дослідження мають ефективність урядування (Government Effectiveness), якість регулювання (Regulatory Quality), верховенство права (Rule of Law) та контроль корупції (Control of Corruption).

Таблиця 3.1 – Порівняльна характеристика інституційного середовища України та країн Балтії [45]

Показник (WGI)	Україна	Естонія	Латвія	Литва
Government Effectiveness	50%	90%	82%	88%
Regulatory Quality	56%	92%	84%	89%
Rule of Law	46%	91%	85%	89%
Control of Corruption	39%	92%	83%	88%

Дані таблиці 3.1 свідчать про наявність суттєвого інституційного розриву між Україною та країнами Балтії. Найбільші відмінності спостерігаються за показниками контролю корупції та верховенства права, які традиційно розглядаються як фундаментальні характеристики ефективного інституційного середовища. Якщо Естонія, Латвія та Литва демонструють стабільно високі результати за всіма досліджуваними показниками, то Україна продовжує перебувати на етапі інституційної трансформації.

Особливу увагу привертають показники ефективності урядування. Високі значення цього індикатора у країнах Балтії свідчать про здатність державних інститутів забезпечувати якісне надання публічних послуг,

формувати передбачувану регуляторну політику та реалізовувати довгострокові стратегії розвитку. Саме інституційна стабільність стала одним із визначальних чинників успішної інтеграції балтійських держав до економічного простору Європейського Союзу.

Водночас результати порівняльного аналізу необхідно інтерпретувати з урахуванням специфічних умов розвитку України. На відміну від Естонії, Латвії та Литви, які реалізовували інституційні реформи в умовах відносної політичної стабільності та відсутності масштабних безпекових загроз, Україна здійснює євроінтеграційну модернізацію в умовах повномасштабної війни та дії правового режиму воєнного стану. Це суттєво ускладнює процес реформування, однак одночасно стимулює прискорене впровадження цифрових рішень, посилення інституційної спроможності держави та гармонізацію національного законодавства з *acquis communautaire* Європейського Союзу.

Позитивним фактором є те, що навіть за умов воєнного стану Україна продовжує реалізацію антикорупційних реформ, цифровізацію державного управління та адаптацію інституційного середовища до європейських стандартів. Це створює підґрунтя для подальшого скорочення інституційного розриву з державами-членами ЄС та підвищення ефективності модернізаційних процесів.

На сучасному етапі розвитку світової економіки цифровізація розглядається не лише як технологічний процес, а як один із ключових чинників підвищення ефективності державного управління та конкурентоспроможності національної економіки. Відповідно до концепції цифрового врядування OECD, впровадження цифрових технологій сприяє підвищенню прозорості діяльності державних інституцій, оптимізації адміністративних процедур та покращенню якості публічних послуг [46].

Для країн Балтії цифрова трансформація стала важливим інструментом реалізації євроінтеграційної модернізації. Особливо показовим є досвід Естонії, яка послідовно реалізувала стратегію побудови цифрової держави та

сформувала одну з найефективніших систем електронного урядування у світі. Успіх естонської моделі значною мірою пояснюється поєднанням інституційних реформ із розвитком цифрової інфраструктури, що забезпечило високий рівень довіри громадян до електронних сервісів та створило сприятливі умови для розвитку цифрової економіки.

Водночас Латвія та Литва також демонструють високі результати у сфері цифрового врядування, що підтверджується їхніми позиціями в міжнародних рейтингах розвитку електронного урядування. Завдяки активному впровадженню цифрових рішень зазначеним країнам вдалося підвищити ефективність функціонування державного сектору, спростити взаємодію між бізнесом і державою та забезпечити більш раціональне використання бюджетних ресурсів.

Для оцінювання рівня цифрової трансформації України та країн Балтії доцільно використати показники UN E-Government Development Index (EGDI), який комплексно характеризує розвиток електронного урядування, цифрової інфраструктури та онлайн-послуг [47].

Таблиця 3.2 – Показники цифрової трансформації України та країн Балтії [46, 47]

Показник	Україна	Естонія	Латвія	Литва
EGDI (2024)	0,86	0,97	0,91	0,89
Місце у світі (EGDI)	30	2	18	21
E-Participation Index	1 місце	ТОП-10	ТОП-20	ТОП-20
Рівень розвитку е-урядування	Дуже високий	Дуже високий	Дуже високий	Дуже високий

Результати, наведені у таблиці 3.2, свідчать про високий рівень цифрового розвитку всіх досліджуваних держав. Особливої уваги заслуговують позиції Естонії, яка входить до числа світових лідерів у сфері електронного урядування та цифрових державних сервісів. Високі показники країни підтверджують ефективність довгострокової стратегії цифрової

модернізації та демонструють тісний взаємозв'язок між якістю інституційного середовища і рівнем цифрового розвитку.

Важливим результатом дослідження є встановлення того факту, що Україна, попри наслідки повномасштабної війни, демонструє достатньо високі показники розвитку електронного урядування та цифрових сервісів. Особливо показовим є лідерство України за індексом електронної участі громадян, що свідчить про високий рівень залучення населення до використання цифрових інструментів взаємодії з державою.

На відміну від більшості країн світу, цифрова трансформація України здійснюється в умовах воєнного стану та постійних безпекових викликів. За таких умов цифрові сервіси виконують не лише функцію підвищення ефективності державного управління, а й забезпечують стійкість функціонування державних інституцій. Запровадження електронних документів, цифрової ідентифікації, онлайн-послуг та мобільного застосунку «Дія» дозволило забезпечити безперервність надання значної частини державних послуг навіть в умовах активних бойових дій.

Досвід країн Балтії свідчить, що максимальний ефект цифровізації досягається за умови її інтеграції в загальну систему державного управління. Саме тому подальша цифрова трансформація України повинна супроводжуватися підвищенням інституційної спроможності держави, розвитком цифрових компетентностей населення та поглибленням інтеграції цифрових рішень у процеси прийняття управлінських рішень.

Таким чином, результати аналізу підтверджують, що цифровізація виступає не окремим напрямом реформування, а важливим механізмом євроінтеграційної модернізації, який сприяє підвищенню ефективності державного управління, розвитку інноваційної економіки та зміцненню конкурентних позицій держави в умовах глобальної цифрової трансформації.

У сучасних умовах глобальної конкуренції інноваційний розвиток дедалі частіше розглядається як ключовий фактор забезпечення довгострокового економічного зростання та підвищення міжнародної

конкурентоспроможності держав. Якщо на попередніх етапах розвитку світового господарства конкурентні переваги формувалися переважно за рахунок природних ресурсів, виробничих потужностей або вартості робочої сили, то сучасна економіка дедалі більше орієнтується на знання, технології та інновації як основні джерела створення доданої вартості.

Згідно з підходами Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD), інноваційна спроможність держави визначається не лише рівнем фінансування наукових досліджень, але й ефективністю взаємодії між науковим сектором, бізнесом та державними інститутами [48, 49]. Саме тому успішність модернізаційних процесів значною мірою залежить від здатності країни створювати умови для генерації нових знань, їх комерціалізації та інтеграції у виробничі процеси.

Особливий науковий інтерес у цьому контексті становить досвід країн Балтії. Попри відносно невеликі масштаби економік та обмежені природні ресурси, Естонія, Латвія та Литва змогли сформувати ефективні інноваційні екосистеми, які забезпечили їм високі позиції у міжнародних рейтингах інноваційності та цифрової конкурентоспроможності. Одним із ключових факторів такого успіху стало послідовне поєднання інституційних реформ із підтримкою науково-дослідної діяльності та високотехнологічного підприємництва.

Важливу роль у формуванні інноваційного потенціалу країн Балтії відіграла інтеграція до Європейського дослідницького простору. Участь у програмах Європейського Союзу, зокрема Horizon Europe, дозволила залучити додаткові фінансові ресурси для розвитку науки, модернізації дослідницької інфраструктури та підтримки інноваційних проєктів [50]. У результаті країни Балтії змогли значно підвищити рівень міжнародної кооперації у сфері досліджень та розробок і забезпечити більш ефективну інтеграцію до глобальних технологічних мереж.

Для України питання розвитку інноваційної економіки набуває особливої актуальності в контексті післявоєнного відновлення та реалізації

стратегічного курсу на членство в Європейському Союзі. В умовах обмеженості фінансових ресурсів та значних втрат виробничого потенціалу саме інновації можуть стати одним із ключових драйверів структурної модернізації економіки. Водночас ефективне використання інноваційного потенціалу потребує не лише збільшення інвестицій у сферу досліджень і розробок, але й удосконалення механізмів взаємодії між державою, бізнесом та науковою спільнотою.

Для комплексної оцінки рівня інноваційного розвитку доцільно здійснити порівняння України та країн Балтії за ключовими показниками інноваційної діяльності.

Таблиця 3.3 – Показники інноваційного розвитку України та країн Балтії [51-53]

Показник	Україна	Естонія	Латвія	Литва
Global Innovation Index 2024 (місце)	60	16	42	35
Витрати на R&D (% ВВП)	0,4%	1,8%	0,8%	1,1%
Розвиненість стартап-екосистеми	середня	дуже висока	середня	висока
Частка високотехнологічного експорту	низька	висока	середня	висока

Аналіз даних таблиці 3.3 свідчить про наявність суттєвих відмінностей між Україною та країнами Балтії за показниками інноваційного розвитку. Найкращі результати демонструє Естонія, яка посідає провідні позиції не лише серед держав Центрально-Східної Європи, але й у глобальному масштабі. Значною мірою це пояснюється високим рівнем цифровізації економіки, сприятливим регуляторним середовищем та активною державною підтримкою інноваційного підприємництва.

Особливо показовим є досвід розвитку естонської стартап-екосистеми. Завдяки ефективному поєднанню цифрових сервісів, сприятливого інвестиційного клімату та доступу до міжнародних ринків країна стала одним із світових лідерів за кількістю стартапів на душу населення. Саме в Естонії були створені такі відомі компанії, як Skype, Wise та Bolt, які стали

прикладом успішної комерціалізації інноваційних розробок та інтеграції до глобальних ринків цифрових послуг.

Литва та Латвія також демонструють позитивні результати у сфері розвитку інноваційного підприємництва. В останні роки ці країни активно інвестують у створення технологічних парків, бізнес-інкубаторів та центрів підтримки стартапів, що сприяє підвищенню інноваційної активності та розвитку високотехнологічних секторів економіки [39]. Важливим фактором виступає також підтримка малого та середнього бізнесу, який у сучасних умовах є одним із головних джерел технологічних інновацій.

Позиції України в міжнародних інноваційних рейтингах залишаються нижчими порівняно з країнами Балтії, однак результати дослідження дозволяють говорити про наявність значного потенціалу для подальшого розвитку. Україна традиційно характеризується високим рівнем освітнього потенціалу, значною кількістю фахівців технічного профілю та конкурентоспроможним ІТ-сектором [53, с.62]. Саме людський капітал залишається одним із найважливіших ресурсів модернізації української економіки.

Разом із тим проведений аналіз свідчить про наявність низки системних обмежень, які стримують інноваційний розвиток держави. Серед них доцільно виокремити недостатній рівень фінансування наукових досліджень, обмежені можливості комерціалізації результатів наукової діяльності, недостатню інтеграцію університетського сектору з бізнесом та високий рівень міграції висококваліфікованих кадрів. Додатковим викликом виступають наслідки повномасштабної війни, які негативно впливають на інвестиційну активність та можливості реалізації довгострокових інноваційних проєктів.

Водночас саме в умовах воєнного стану українська економіка продемонструвала високу адаптивність та здатність до швидкого впровадження інноваційних рішень. Розвиток оборонних технологій, цифрових сервісів, безпілотних систем та технологій подвійного призначення створює передумови для формування нових конкурентних переваг у

післявоєнний період. У цьому контексті особливої актуальності набуває використання досвіду країн Балтії щодо формування ефективних механізмів підтримки інноваційної діяльності та інтеграції до європейського дослідницького простору.

Таким чином, результати проведеного аналізу дозволяють стверджувати, що інноваційний розвиток виступає логічним результатом успішної інституційної та цифрової модернізації. Досвід країн Балтії підтверджує, що саме поєднання якісного інституційного середовища, цифрової трансформації та підтримки інноваційної діяльності створює основу для довгострокового економічного зростання та підвищення міжнародної конкурентоспроможності держави.

Проведений аналіз інституційних, цифрових та інноваційних передумов розвитку України та країн Балтії дозволив виявити низку взаємопов'язаних закономірностей, які визначають успішність процесів євроінтеграційної модернізації. Зокрема, результати дослідження підтвердили, що високий рівень інституційної спроможності створює передумови для ефективної цифрової трансформації, тоді як розвиток цифрового середовища виступає важливим фактором активізації інноваційної діяльності та формування сучасної економіки знань.

Досвід Естонії, Латвії та Литви свідчить, що зазначені складові не функціонують ізольовано, а формують єдину систему взаємопов'язаних елементів, у межах якої кожен напрям модернізації підсилює ефективність інших. Саме комплексний характер реформ став одним із ключових чинників успішної інтеграції країн Балтії до економічного простору Європейського Союзу та забезпечив їхню конкурентоспроможність у сучасних умовах глобальної економіки.

З урахуванням результатів проведеного дослідження доцільно узагальнити виявлені взаємозв'язки у вигляді авторської моделі, яка відображає логіку формування механізму євроінтеграційної модернізації України на основі досвіду країн Балтії (рис. 3.1).

Рисунок 3.1 – Концептуальна модель євроінтеграційної модернізації України на основі досвіду країн Балтії [50, 53]

У межах запропонованої моделі (рис. 3.1) відображено логіку формування механізму євроінтеграційної модернізації України з урахуванням досвіду країн Балтії. Представлена схема демонструє взаємозв'язок між інституційними реформами, цифровою трансформацією, інноваційним розвитком та підвищенням міжнародної конкурентоспроможності національної економіки.

Першим елементом моделі виступають євроінтеграційні імпульси, які формуються під впливом процесів адаптації національного законодавства до норм та стандартів Європейського Союзу. Саме інтеграція до європейського економічного простору створює передумови для проведення структурних реформ та модернізації інституційного середовища. Досвід країн Балтії свідчить, що імплементація європейських норм стала важливим каталізатором

підвищення якості державного управління та формування сучасних механізмів регулювання економічних процесів.

Наступним етапом виступає інституційна модернізація, яка охоплює вдосконалення системи державного управління, забезпечення верховенства права, підвищення якості регуляторного середовища та посилення антикорупційної політики. Відповідно до концепції інституційного розвитку Д. Норта, саме ефективні інститути формують фундамент довгострокового економічного зростання та забезпечують передбачуваність економічного середовища [1]. Високі позиції Естонії, Латвії та Литви за показниками Worldwide Governance Indicators підтверджують вирішальну роль інституційної спроможності у забезпеченні успішної модернізації.

Важливим продовженням інституційних реформ є цифрова трансформація держави. Результати проведеного аналізу свідчать, що саме цифровізація стала одним із ключових інструментів модернізації країн Балтії. Впровадження електронного урядування, цифрових сервісів та сучасних інформаційних платформ дозволило підвищити ефективність державного управління, скоротити адміністративні витрати та покращити якість взаємодії між державою, бізнесом і громадянами [46; 47].

Подальший розвиток цифрового середовища створює необхідні передумови для формування інноваційної економіки. У моделі інноваційний контур представлений розвитком науково-дослідної діяльності, стартап-екосистеми, високотехнологічного підприємництва та комерціалізації результатів досліджень. Саме ця складова забезпечує трансформацію інституційних і цифрових переваг у довгострокові конкурентні переваги держави. Досвід країн Балтії переконливо демонструє, що підтримка інноваційної діяльності виступає необхідною умовою формування економіки знань та інтеграції до глобальних технологічних мереж [48-53].

Особливістю запропонованої моделі є включення блоку післявоєнного відновлення та структурної модернізації. На відміну від країн Балтії, які реалізовували модернізаційні реформи в умовах відносної політичної

стабільності, Україна здійснює трансформаційні процеси в умовах повномасштабної війни та дії правового режиму воєнного стану. Саме тому ефективність післявоєнного відновлення значною мірою залежатиме від здатності держави інтегрувати інституційні, цифрові та інноваційні інструменти в єдину модель розвитку.

Таким чином, запропонована модель підтверджує, що успішна євроінтеграційна модернізація України повинна базуватися на комплексній трансформації інституційного середовища, цифрової інфраструктури та інноваційної системи. Лише за умови синхронного розвитку зазначених складових можливо забезпечити формування конкурентоспроможної економіки знань та прискорити інтеграцію України до Європейського Союзу.

Проведене дослідження дозволило здійснити порівняльну оцінку інституційних, цифрових та інноваційних передумов євроінтеграційної модернізації України та країн Балтії. Встановлено, що успіх Естонії, Латвії та Литви значною мірою забезпечується поєднанням ефективного інституційного середовища, високого рівня цифрового врядування та активної підтримки інноваційної діяльності. Аналіз інституційних показників засвідчив наявність розриву між Україною та країнами Балтії, проте підтвердив позитивну динаміку реформування державного управління та адаптації до стандартів Європейського Союзу. Дослідження цифрової трансформації показало, що Україна досягла значних результатів у розвитку електронного урядування та цифрових сервісів навіть в умовах воєнного стану. Водночас досвід країн Балтії демонструє важливість розвитку інноваційної екосистеми, підтримки наукових досліджень та інтеграції до європейського дослідницького простору як чинників довгострокової конкурентоспроможності. Отже, ключовою передумовою успішної євроінтеграційної модернізації України є формування цілісної системи взаємодії інституційних, цифрових та інноваційних механізмів розвитку з урахуванням викликів воєнного часу та потреб післявоєнного відновлення.

3.2 Стратегічні напрями модернізації України на основі досвіду країн Балтії

Результати проведеного в підрозділі 3.1 дослідження дозволили встановити, що успішність євроінтеграційної модернізації визначається не окремими реформами, а комплексною взаємодією інституційних, цифрових та інноваційних чинників розвитку. Досвід країн Балтії переконливо демонструє, що досягнення високого рівня конкурентоспроможності та успішна інтеграція до економічного простору Європейського Союзу стали можливими завдяки послідовній реалізації довгострокової стратегії модернізації, яка охоплювала реформування державного управління, розвиток цифрової держави, підтримку інноваційного підприємництва та інтеграцію до європейських економічних і дослідницьких мереж [55].

Водночас механічне перенесення балтійського досвіду на українські реалії є недоцільним. Україна характеризується значно більшими масштабами території та населення, складнішою структурою економіки, а також функціонує в умовах повномасштабної війни та дії правового режиму воєнного стану. Крім того, процес модернізації в Україні нерозривно пов'язаний із завданнями післявоєнного відновлення інфраструктури, відновлення виробничого потенціалу та забезпечення довгострокової економічної стійкості. Саме тому використання досвіду Естонії, Латвії та Литви повинно базуватися на принципах адаптації найбільш ефективних практик до сучасних українських умов.

Особливої актуальності це питання набуває в контексті набуття Україною статусу країни-кандидата на вступ до Європейського Союзу та початку переговорного процесу щодо членства. На сучасному етапі євроінтеграція виступає не лише зовнішньополітичним пріоритетом, а й одним із головних інструментів структурної модернізації національної економіки [56]. Саме тому стратегічні напрями розвитку повинні враховувати

як вимоги європейської інтеграції, так і потреби післявоєнної трансформації держави.

Досвід країн Балтії свідчить, що найбільш ефективними виявилися ті реформи, які реалізовувалися комплексно та супроводжувалися одночасними змінами у сфері державного управління, цифровізації, розвитку людського капіталу та підтримки інноваційної діяльності. У результаті було сформовано сприятливе середовище для залучення інвестицій, розвитку підприємництва та інтеграції до глобальних ланцюгів створення доданої вартості. Враховуючи зазначене, доцільно систематизувати основні уроки балтійського досвіду та визначити можливості їх адаптації до українських умов.

З метою узагальнення найбільш успішних практик євроінтеграційної модернізації доцільно здійснити порівняльний аналіз стратегічних рішень, реалізованих у країнах Балтії, та визначити перспективи їх використання в Україні (табл. 3.4).

Таблиця 3.4 – Стратегічні уроки країн Балтії для України [46-53]

Країна	Ключовий напрям модернізації	Основні інструменти реалізації	Можливості адаптації для України
Естонія	Цифрова трансформація держави	Електронне урядування, цифрова ідентифікація, інтегровані державні реєстри, цифрові послуги	Подальший розвиток екосистеми «Дія», інтеграція державних реєстрів, цифровізація адміністративних процедур та послуг
Естонія	Розвиток інноваційної економіки	Стартап-екосистема, підтримка ІТ-сектору, сприятливе регуляторне середовище	Стимулювання технологічного підприємництва, підтримка стартапів та інноваційних кластерів
Литва	Формування фінтех-центру регіону	Лібералізація регулювання, підтримка інноваційних фінансових сервісів, залучення іноземних інвесторів	Розвиток фінтех-сектору та інтеграція до європейського цифрового ринку
Литва	Інтеграція до європейського дослідницького простору	Участь у програмах Horizon Europe, підтримка R&D та наукових проєктів	Розширення участі українських установ у європейських наукових програмах

Кінець табл. 3.4

Латвія	Логістична та транспортна модернізація	Розвиток мультимодальних перевезень, модернізація транспортної інфраструктури, інтеграція до TEN-T	Відновлення транспортної інфраструктури та інтеграція до транс'європейських транспортних коридорів
Латвія	Підтримка малого та середнього бізнесу	Бізнес-інкубатори, регіональні програми розвитку, інвестиційна підтримка	Створення механізмів стимулювання підприємництва в регіонах та громадах
Країни Балтії (узагальнений досвід)	Інституційна модернізація	Верховенство права, дерегуляція, антикорупційна політика, підвищення ефективності державного управління	Гармонізація законодавства з <i>acquis communautaire</i> та підвищення інституційної спроможності держави
Країни Балтії (узагальнений досвід)	Розвиток людського капіталу	Освітні реформи, підтримка науки, розвиток цифрових компетентностей	Модернізація системи освіти та формування економіки знань

Дані таблиці 3.4 свідчать, що успішність євроінтеграційної модернізації країн Балтії була забезпечена не окремими реформами, а комплексною реалізацією взаємопов'язаних стратегічних напрямів розвитку. Незважаючи на відмінності в національних моделях модернізації, Естонія, Латвія та Литва продемонстрували спільний підхід, який передбачав одночасне вдосконалення інституційного середовища, розвиток цифрової держави, стимулювання інноваційної діяльності, модернізацію інфраструктури та підвищення якості людського капіталу. Саме поєднання зазначених складових забезпечило формування стійкої основи для економічного зростання та інтеграції до європейського економічного простору.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що для України особливу цінність становить не стільки окремий досвід кожної з балтійських держав, скільки загальна логіка модернізаційних перетворень, яка лежала в основі їхнього розвитку. Насамперед ідеться про послідовне формування ефективних інститутів державного управління, які створюють необхідні передумови для реалізації всіх інших реформ. Досвід країн Балтії підтверджує, що саме

інституційна спроможність держави визначає ефективність використання фінансових ресурсів, якість регуляторного середовища та здатність забезпечувати довгострокову реалізацію стратегічних цілей розвитку.

Важливим напрямом модернізації виступає цифрова трансформація, яка в сучасних умовах перестає бути виключно технологічним процесом і перетворюється на один із ключових інструментів підвищення ефективності державного управління. У випадку України значення цифровізації додатково посилюється необхідністю забезпечення безперервності функціонування державних інститутів в умовах воєнного стану та потребою прискореного відновлення економічної активності після завершення війни. Саме тому подальший розвиток цифрової інфраструктури та інтеграція цифрових сервісів у всі сфери суспільного життя повинні розглядатися як один із пріоритетів державної політики.

Не менш важливим є формування інноваційної моделі економічного розвитку. Аналіз балтійського досвіду свідчить, що високий рівень конкурентоспроможності неможливо забезпечити без підтримки науково-дослідної діяльності, розвитку стартап-екосистеми та стимулювання високотехнологічного підприємництва. Для України цей напрям набуває особливої актуальності в контексті післявоєнної структурної перебудови економіки, коли інновації можуть стати одним із ключових факторів підвищення продуктивності праці та формування нових точок економічного зростання.

Окремої уваги потребує модернізація транспортної, енергетичної та цифрової інфраструктури. Значні руйнування, завдані внаслідок повномасштабної війни, обумовлюють необхідність реалізації масштабних відновлювальних проєктів. Водночас післявоєнне відновлення створює унікальну можливість не лише відбудувати пошкоджені об'єкти, але й сформувати якісно нову інфраструктурну модель, інтегровану до європейських транспортних, енергетичних та логістичних мереж.

Узагальнення результатів проведеного дослідження дозволяє дійти висновку, що євроінтеграційна модернізація України повинна реалізовуватися як цілісна система взаємопов'язаних стратегічних напрямів, які взаємно підсилюють один одного та формують комплексний механізм розвитку держави. З метою систематизації визначених напрямів і відображення їх взаємозв'язку доцільно сформувати авторську модель євроінтеграційної модернізації України на основі досвіду країн Балтії, представлену на рисунку 3.2.

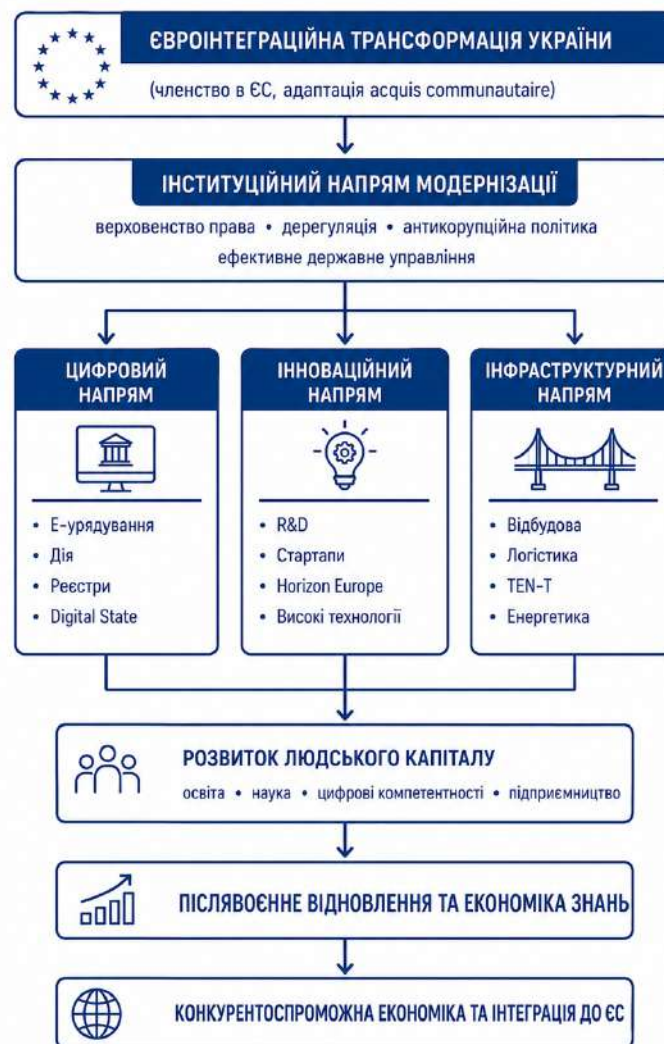

Рисунок 3.2 – Стратегічна модель євроінтеграційної модернізації України на основі досвіду країн Балтії [2-10, 48 -54]

Представлена на рисунку 3.2 стратегічна модель відображає авторське бачення механізму євроінтеграційної модернізації України, сформоване на

основі узагальнення досвіду країн Балтії та результатів проведеного дослідження. На відміну від традиційних підходів, які розглядають окремі напрями реформування ізольовано один від одного, запропонована модель базується на принципі системної взаємодії інституційних, цифрових, інноваційних та інфраструктурних чинників розвитку.

Верхній рівень моделі представлений євроінтеграційною трансформацією, яка виступає стратегічною рамкою реалізації модернізаційних процесів. У сучасних умовах європейська інтеграція розглядається не лише як зовнішньополітичний пріоритет держави, а як комплексний механізм структурного оновлення економіки та державного управління. Саме адаптація до норм і стандартів Європейського Союзу формує додаткові стимули для проведення реформ та підвищення ефективності функціонування державних інститутів.

Базовим елементом запропонованої моделі виступає інституційний напрям модернізації. Досвід Естонії, Латвії та Литви переконливо демонструє, що довгостроковий успіх реформ неможливий без ефективної системи державного управління, верховенства права та якісного регуляторного середовища. Саме інституційна спроможність держави визначає ефективність реалізації цифрових, інноваційних та інфраструктурних проєктів. Тому першочерговим завданням для України залишається подальше зміцнення інститутів публічного управління та завершення системних реформ відповідно до вимог Європейського Союзу.

Другий рівень моделі охоплює цифровий, інноваційний та інфраструктурний напрями, які виступають ключовими інструментами модернізації. Цифровий напрям передбачає подальший розвиток електронного урядування, інтеграцію державних інформаційних систем та розширення цифрових сервісів. Інноваційний напрям орієнтований на підтримку наукових досліджень, розвиток стартап-екосистеми та стимулювання високотехнологічного підприємництва. Інфраструктурний напрям пов'язаний із відновленням транспортної, енергетичної та логістичної

інфраструктури відповідно до європейських стандартів та потреб післявоєнного розвитку.

Особливе місце у структурі моделі займає людський капітал, який виступає сполучною ланкою між усіма напрямками модернізації. Досвід країн Балтії підтверджує, що інвестиції в освіту, науку та розвиток професійних компетентностей є необхідною умовою формування економіки знань. Для України значення людського капіталу додатково посилюється необхідністю подолання наслідків міграційних процесів, збереження наукового потенціалу та забезпечення кадрових потреб післявоєнного відновлення.

Кінцевим результатом реалізації запропонованої моделі виступає формування конкурентоспроможної економіки знань, здатної забезпечити стаке економічне зростання, ефективне використання інноваційного потенціалу та повноцінну інтеграцію України до економічного простору Європейського Союзу. Таким чином, стратегічна модель підтверджує необхідність комплексного підходу до модернізації, у межах якого окремі напрями розвитку не конкурують між собою, а формують єдину систему взаємного підсилення та довгострокового економічного прогресу.

Запропонована стратегічна модель дозволяє конкретизувати основні напрями євроінтеграційної модернізації України та визначити очікувані результати їх реалізації. З метою узагальнення ключових інструментів і прогнозованих ефектів модернізаційних перетворень доцільно представити їх у вигляді систематизованої характеристики (табл. 3.5).

Дані таблиці 3.5 свідчать, що всі стратегічні напрями модернізації перебувають у тісному взаємозв'язку та формують єдину систему довгострокового розвитку держави.

Таблиця 3.5 – Очікувані результати реалізації стратегічних напрямів євроінтеграційної модернізації України [45 -51]

Стратегічний напрям	Основні інструменти реалізації	Очікувані результати
Інституційний	Гармонізація законодавства, антикорупційна політика, реформа державного управління	Підвищення ефективності інститутів та покращення інвестиційного клімату
Цифровий	Розвиток е-урядування, цифрових сервісів та державних реєстрів	Підвищення якості державних послуг та прозорості управління
Інноваційний	Підтримка R&D, стартапів та високотехнологічного бізнесу	Зростання інноваційної активності та технологічної конкурентоспроможності
Інфраструктурний	Відновлення транспортної, енергетичної та логістичної інфраструктури	Прискорення економічного відновлення та інтеграція до мереж ЄС
Людський капітал	Розвиток освіти, науки та цифрових компетентностей	Формування економіки знань та підвищення продуктивності праці

Реалізація інституційних реформ створює передумови для ефективного впровадження цифрових та інноваційних рішень, тоді як модернізація інфраструктури та розвиток людського капіталу забезпечують практичну реалізацію економічних перетворень. Комплексне впровадження зазначених напрямів сприятиме підвищенню конкурентоспроможності національної економіки та прискоренню інтеграції України до економічного простору Європейського Союзу. Таким чином, запропоновані стратегічні напрями можуть розглядатися як основа формування довгострокової моделі післявоєнного розвитку та євроінтеграційної модернізації України.

Проведене дослідження дозволило визначити ключові стратегічні напрями євроінтеграційної модернізації України на основі досвіду країн Балтії. Встановлено, що найбільш перспективними напрямами виступають інституційна модернізація, цифрова трансформація, розвиток інноваційної економіки, відновлення інфраструктури та зміцнення людського капіталу. Досвід Естонії, Латвії та Литви підтверджує, що довгострокова конкурентоспроможність держави формується завдяки комплексній реалізації

зазначених напрямів розвитку. Обґрунтовано, що для України особливого значення набуває адаптація балтійських практик до умов воєнного стану та майбутнього післявоєнного відновлення. Запропонована стратегічна модель модернізації дозволяє поєднати євроінтеграційні цілі з потребами структурної трансформації економіки. Реалізація визначених напрямів сприятиме підвищенню конкурентоспроможності держави та прискоренню інтеграції України до економічного простору Європейського Союзу.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило здійснити комплексне теоретичне узагальнення та прикладний аналіз інституційних чинників постіндустріальних трансформацій у країнах Балтії в умовах глобалізації та розвитку економіки знань. В умовах прискорення цифрової трансформації світового господарства, посилення міжнародної конкуренції та поглиблення європейської інтеграції особливого значення набуває вивчення механізмів модернізації економічних систем, заснованих на інноваціях, цифрових технологіях та ефективному інституційному середовищі. Систематизація отриманих результатів та узагальнення проведеного дослідження дозволили сформулювати такі висновки відповідно до поставлених завдань:

а) аналітичне узагальнення теоретичних підходів до постіндустріального розвитку дозволило встановити, що сучасна еволюція світової економіки характеризується переходом від індустріальної моделі господарювання до економіки знань, у якій ключовими факторами створення доданої вартості виступають інформація, інновації, цифрові технології та людський капітал. Доведено, що концепції постіндустріального суспільства, цифрової економіки та Індустрії 4.0 відображають послідовні етапи трансформації економічних систем та формують сучасну теоретико-методологічну основу дослідження структурних змін у міжнародній економіці. Встановлено, що цифровізація виробничих процесів, розвиток штучного інтелекту, платформених бізнес-моделей та глобальних інформаційних мереж виступають визначальними чинниками формування нової моделі економічного розвитку у XXI столітті.

б) дослідження ролі інституційного середовища у процесах структурної модернізації економічних систем дало підстави обґрунтувати, що ефективні інститути виступають фундаментальною передумовою успішної постіндустріальної трансформації. Встановлено, що якість державного

управління, рівень захисту прав власності, ефективність регуляторної політики та розвиток конкурентного середовища безпосередньо впливають на інноваційну активність, інвестиційну привабливість та міжнародну конкурентоспроможність держав. Обґрунтовано, що в умовах економіки знань інституційна спроможність держави визначає ефективність цифрової модернізації та здатність забезпечувати довгостроковий економічний розвиток.

в) проведений аналіз генезису ринкових інститутів та особливостей інтеграції країн Балтії до європейського економічного простору підтвердив, що успішність трансформаційних процесів в Естонії, Латвії та Литві значною мірою була забезпечена комплексним поєднанням ринкових реформ, інституційної модернізації та європейської інтеграції. Встановлено, що адаптація національного законодавства до *acquis communautaire*, підвищення ефективності державного управління та формування сприятливого підприємницького середовища створили передумови для прискореного економічного розвитку та інтеграції до єдиного європейського ринку. Доведено, що європейська інтеграція виступила не лише зовнішньополітичним орієнтиром, але й важливим інструментом структурної модернізації економік країн Балтії.

г) оцінювання моделей цифрового врядування та інституційних механізмів формування інноваційних екосистем у країнах Балтії дозволило встановити, що цифровізація державного управління стала одним із ключових факторів постіндустріальної модернізації регіону. Визначено, що найбільш успішні результати продемонструвала Естонія, яка сформувала комплексну модель цифрової держави на основі інтегрованих інформаційних систем, електронної ідентифікації та цифрових державних сервісів. Водночас Литва та Латвія забезпечили ефективний розвиток інноваційних екосистем шляхом підтримки стартапів, стимулювання науково-дослідної діяльності та інтеграції до європейського дослідницького простору. Доведено, що поєднання цифрового врядування, інноваційної політики та розвитку людського капіталу

створило необхідні передумови для формування економіки знань та зміцнення міжнародної конкурентоспроможності країн Балтії.

д) порівняльна оцінка інституційних позицій України та країн Балтії дала можливість обґрунтувати рекомендації щодо використання балтійського досвіду для євроінтеграційної модернізації України. Встановлено, що попри позитивну динаміку реформ та значні досягнення у сфері цифрової трансформації, Україна зберігає відставання від країн Балтії за показниками інституційної ефективності, інноваційної активності та якості державного управління. Обґрунтовано доцільність використання досвіду Естонії у сфері цифрового врядування, досвіду Литви щодо розвитку інноваційних екосистем та досвіду Латвії у напрямі модернізації інфраструктури та інтеграції до європейських економічних мереж. Результати дослідження дозволили сформувати стратегічну модель євроінтеграційної модернізації України, яка передбачає комплексну взаємодію інституційного, цифрового, інноваційного та інфраструктурного напрямів розвитку. Доведено, що реалізація зазначених напрямів сприятиме підвищенню конкурентоспроможності національної економіки, прискоренню інтеграції до економічного простору Європейського Союзу та формуванню сучасної постіндустріальної моделі розвитку держави в умовах воєнного стану та майбутнього післявоєнного відновлення.

Таким чином, результати проведеного дослідження підтвердили, що досвід країн Балтії є одним із найбільш успішних прикладів постіндустріальної трансформації серед держав Центральної та Східної Європи. Встановлено, що визначальними чинниками їхнього успіху виступають ефективно інституційне середовище, високий рівень цифровізації, підтримка інноваційної діяльності та послідовна інтеграція до європейського економічного простору. Використання зазначеного досвіду з урахуванням національних особливостей розвитку України створює додаткові можливості для реалізації стратегічних завдань євроінтеграційної модернізації та формування конкурентоспроможної економіки знань.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАНЬ

1. Bell D. *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*. New York: Basic Books, 1973. 507 p.
2. Perez C. *Technological Revolutions and Financial Capital: The Dynamics of Bubbles and Golden Ages*. Cheltenham: Edward Elgar, 2002. 224 p.
3. Vandermerwe S., Rada J. Servitization of business: Adding value by adding services. *European Management Journal*. 1988. Vol. 6, No. 4. P. 314–324. DOI: 10.1016/0263-2373(88)90033-3.
4. Baines T. S., Lightfoot H. W., Benedettini O., Kay J. The servitization of manufacturing: A review of literature and reflection on future challenges. *Journal of Manufacturing Technology Management*. 2009. Vol. 20, No. 5. P. 547–567. DOI: 10.1108/17410380910960984.
5. Schwab K. *The Fourth Industrial Revolution*. Geneva : World Economic Forum, 2016. 172 p.
6. Brynjolfsson E., McAfee A. *The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*. New York : W.W. Norton & Company, 2014. 306 p.
7. Hermann M., Pentek T., Otto B. Design Principles for Industrie 4.0 Scenarios. *Proceedings of the 49th Hawaii International Conference on System Sciences*. 2016. P. 3928-3937.
8. Schumpeter J. A. *Capitalism, Socialism and Democracy*. New York : Harper & Brothers, 1942. 381 p.
9. Douglass C. North. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance* Cambridge ; New York : Cambridge University Press. 1990. 152 p.
10. Аджемоглу Дарон, Робінсон Джеймс. Чому нації занепадають? Походження влади, багатства і бідності. К.: Наш Формат, 2016. 440 с.
11. Lundvall B.-Å. *National Systems of Innovation: Toward a Theory of Innovation and Interactive Learning*. London: Pinter Publishers, 1992. 342 p.

12. Menshikov V., Ruža O., Semeneca J. Start-up ecosystems: the experience of Latvia, Lithuania, Estonia. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*. 2024. Vol. 11. No. 4. P. 387–405. DOI: [https://doi.org/10.9770/jesi.2024.11.4\(24\)](https://doi.org/10.9770/jesi.2024.11.4(24)).
13. Davidson S., De Filippi P., Potts J. Blockchains and the economic institutions of capitalism. *Journal of Institutional Economics*. 2018. Vol. 14, no. 4. P. 639–658. <https://doi.org/10.1017/S1744137417000200>
14. Werbach K. *The Blockchain and the New Architecture of Trust*. Cambridge, MA : MIT Press, 2018. 344 p.
15. Ølnes S., Ubacht J., Janssen M. Blockchain in government: Benefits and implications of distributed ledger technology for information sharing. *Government Information Quarterly*. 2017. Vol. 34, iss. 3. P. 355–364. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2017.09.007>
16. Kshetri N. Can blockchain strengthen the Internet of Things? *IT Professional*. 2017. Vol. 19, iss. 4. P. 68–72. <https://doi.org/10.1109/MITP.2017.3051334>
17. Kattel R., Mergel I. (2018). Estonias digital transformation: Mission mystique and the hiding hand. 2018. *UCL Institute for Innovation and Public Purpose Working Paper Series*. URL:https://www.ucl.ac.uk/bartlett/sites/bartlett/files/iipp-wp-2018-09_estonias_digital_transformation.pdf.
18. Гальчинський А. С. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи: методологічні аспекти. Інститут стратегічних оцінок. К. : Либідь, 2006. 310 с.
19. Структурні трансформації в економіці України: динаміка, суперечності та вплив на економічний розвиток : наук. доп.; за ред. Л. В. Шинкарук. ДУ "Ін-т економіки та прогнозування НАН України". Київ: 2015. 303 с.
20. Інституційна архітектоніка та динаміка економічних перетворень : за ред. А. А. Гриценка. Київ : Форт, 2008. 928 с.

21. Гражевська Н.І. Економічні системи епохи глобальних змін. Київ: Знання, 2008. 431 с.
22. Пилипенко Г. М., Федорова Н. Є. Наука як фактор соціально-економічного розвитку суспільства: монографія. Дніпро: НТУ «ДП», 2020. 213 с.
23. Пилипенко Ю.І. Технологічна структура національної економіки України та стратегія її реформування. *Економіка і держава*. 2009. Випуск 12. С. 22-24.
24. Åslund A. How Latvia Came Through the Financial Crisis. Washington, DC : Peterson Institute for International Economics, 2011. 200 p.
25. World Bank. Transition: The First Ten Years. Analysis and Lessons for Eastern Europe and the Former Soviet Union. Washington, DC : World Bank, 2002. 172 p. URL:<https://openknowledge.worldbank.org/home>
26. Norkus Z. On Baltic Slovenia and Adriatic Lithuania: A Qualitative Comparative Analysis of Patterns in Post-Communist Transformation. Vilnius : Apostrofa, 2012. 432 p.
27. European Commission. Twenty Years of the Single Market. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2012. 84 p.
URL: <https://op.europa.eu/en/web/general-publications/publications?utm>
28. OECD. OECD Economic Surveys: Estonia 2025. Paris: OECD Publishing, 2025. 124 p. URL: <https://www.oecd.org/economy/estonia-economic-snapshot.html?utm>
29. World Bank. Worldwide Governance Indicators 2025. Washington, DC : World Bank, 2025. URL: https://info.worldbank.org/governance/wgi/?utm_s
30. OECD. Government at a Glance 2025. Paris : OECD Publishing, 2025. URL:<https://www.oecd.org/gov/government-at-a-glance.html?utm>
31. European Commission. Employment and Social Developments in Europe 2024. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2024. URL: <https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/social->

protection-social-inclusion/analytical-support-and-exchange-information-social-protection-and-inclusion_en

32. OECD. OECD Public Governance Reviews: Estonia and Finland: Fostering Strategic Capacity across Governments and Digital Services Across Borders. Paris : OECD Publishing, 2015. 267 p. DOI: 10.1787/9789264229334-en.

33. European Commission. Digital Decade 2024: eGovernment Benchmark. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2024. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/digital-decade-2024-egovernment-benchmark>

34. European Commission. Report on the State of the Digital Decade 2024. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2024. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/report-state-digital-decade-2024>

35. OECD. Government at a Glance 2025. Paris : OECD Publishing, 2025. URL: https://www.oecd.org/en/publications/government-at-a-glance-2025-country-notes_da3361e1-en/estonia_89797d03-en.html

36. OECD. Digital Government Studies. Paris : OECD Publishing. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-digital-government-studies_24131962.html

37. World Intellectual Property Organization. Global Innovation Index 2024: Unlocking the Promise of Social Entrepreneurship. Geneva : WIPO, 2024. URL: <https://www.wipo.int/web-publications/global-innovation-index-2024>.

38. European Commission. European Innovation Scoreboard 2024. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2024. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/statistics/performance-indicators/european-innovation-scoreboard_en

39. Startup Estonia. Estonia's Startup Sector in 2024: Growth, Challenges, and Key Insights. Tallinn : Startup Estonia, 2025. URL: <https://startupestonia.ee/statistics-surveys/estonias-startup-sector-in-2024-growth-challenges-and-key-insights/>

40. Invest Lithuania. The Fintech Landscape in Lithuania 2024–2025 Report. Vilnius : Invest Lithuania, 2025. URL: <https://investlithuania.com/report/fintech-report/>
41. Ministry of Finance of the Republic of Lithuania. The Fintech Strategy of Lithuania 2023–2028. Vilnius : Ministry of Finance of the Republic of Lithuania, 2023. URL: <https://finmin.lrv.lt/uploads/finmin/documents/files/Development%20of%20the%20Lithuanian%20Fintech%20sector%20for%202023-2028.pdf>
42. Latvian Startup Association Startin.LV. Latvian Startup Report 2024. Riga : Startin.LV, 2025. URL: https://www.latvia.eu/uploads/2025/02/latvian_startup_report2024.pdf
43. Williamson O. E. The Economic Institutions of Capitalism. New York : Free Press, 1985. 468p.
44. Ostrom E. Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action. Cambridge : Cambridge University Press, 1990. 280p.
45. Worldwide Governance Indicators. World Bank. URL: <https://info.worldbank.org/governance/wgi>
46. OECD. Digital Government Review: Digital Transformation of the Public Sector. Paris: OECD Publishing. 2023. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/01/2023-oecd-digital-government-index_b11e8e8
47. United Nations. E-Government Survey 2024: Accelerating Digital Transformation for Sustainable Development. New York: United Nations, 2024.
48. OECD. Oslo Manual 2018: Guidelines for Collecting, Reporting and Using Data on Innovation. 4th ed. Paris : OECD Publishing, 2018. 258p.
49. World Intellectual Property Organization (WIPO). Global Innovation Index 2024: Unlocking the Promise of Social Entrepreneurship. Geneva : WIPO, 2024. URL: https://www.wipo.int/global_innovation_index

50. European Commission. Horizon Europe – EU Research and Innovation Programme. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe_en
51. The World Bank Data. Research and Development Expenditure (% of GDP). URL: <https://data.worldbank.org>
52. StartupBlink. Global Startup Ecosystem Index 2024. URL: <https://www.startupblink.com>
53. The World Bank Data. Research and Development Expenditure (% of GDP). URL: <https://data.worldbank.org>
54. Vilkhivska O. V. Human Capital in Ukraine’s IT Sector: Analysis of the Current State, Statistics, and Development Prospects. *Business Inform.* 2025. Vol.3. p.60-66
55. European Commission. Ukraine Report 2024. Brussels : European Commission, 2024. URL: <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu>
56. Шнирков, О Чугаєв Економічна інтеграція України до ЄС в умовах російсько-української війни. *Журнал європейської економіки.* 2023. Т. 22, № 1 (84). С 76-83.